یاش توركستان

توركستان ملی استقلال مفكوره‌سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك دەقابر-ندان چیقا باشلاغان	آوغوست (آغوستوس) 1932	سان 33

بو ساندا:

1 - تورك تأریخی قورولتاییی — باش مقاله
2 - مرحوم انور پاشا حقنده خاطره پارچالاری — چوقای اوغلی مصطفی
3 - «صنفی دوشمانلار» محاكمه‌سی — جانای
4 - ملی تویغو وه ملی روح أولدوروله‌مه‌س — چاغاتای
5 - بولشه‌ویك جنایتلاری قوربانلاری — تیمور اوغلی
6 - تورك غازیتاچیلغی (V) — توقتامش اوغلی
7 - ساویتلار اتفاقینك سیاسی جغرافیاسی — ·م
8 - دوست مطبوعات دونیاسندا
9 - ساویت روسیه‌سنده
10 - آفغانستاندا
11 - توركستان خبرلەری

ئۆلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ياش توركستان

تورکستان ملی استقلال مفکورەسینی تارانوچی آیلق مجموعە

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك دەقابر-ندان چیقا باشلاغان	آوغوست (آغوستوس) 1932	سان 33

تورك تاریخی قورولتایی

ایول آیینك 2 سندەن 11 یگه قادار آنقارادا 200 تاریخچینك قاتناشماسیله تورك تاریخی قورولتایی بولوب اوتدی. بو وقعەنك اهمیتی حقندە اوزون اسویلەب اوتوروش آرتقچادر. آنقارا قورولتایی ایله ایگک مهم علم شعبەلرندەن بری بولغان تاریخ ساحەسندە تورکیە علمی استقلالیتینك تمل تاشی قویولغان بولور.

هەر بر ملتنك کیچمیشی ، او ملتنك معنوی کوچی — بو کونکی دوریمزدە بالخاصە قید ایتمەك لازم — ملتلەر آراسندا موافق اورون توتماق حقی اوچون بر منبعدر. بزنك تأریخمز — بویوك تورك ملتی تاریخی — بو کونگە قادار آرخیفلاردا یاتاردی. اونی علمی صورتدە تیکشیریش آوروپاغا مخصوص بر امتیاز وە اونی تدقیق گویا آوروپالیلار انحصاری آستندا کەبی بولوب قالغان ایدی.

یاڭا
«ملی یول»

ایدیل-اورال استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق مجموعەدر. عرب حرفلەریله چیقادر.
آدرەسی:
Redaction „Yana Milli Yol" — Berlin W 56, Postfach N. 24

«أمل مجموعەسی»

قریم تورکلەرینك استقلال فکرینی تاراتادرغان اونبش کونلك مجموعەدر. عرب حرفلەریله چیقادر. آدرەسی:
„Emel Medjmuasi" str. Ardealului N. 3 - Bazargic - Romania

«پرومەتە»

قافقاسیا ، اوقراینا وە تورکستان استقلاللارینی قورغاوچی فرانسزچە آیلق مجموعەدر. آدرەسی:
4, villa Malakof, Paris (16)

«استقلال»

استقلالچی آذری محررلەری تاماندان بەرلیندە لاتین حرفلەریله هەر اون کوندە چیقاریلماقدا بولغان بو قیمتلی غازیتانی اوقوچیلاریمزغا توصیە ایتەمز. آدرەسی:
Berlin-Charlottenburg 2, Postfach N. 16

«قافقاسیا داغلیلاری»

شمالی قافقاسیا ملی استقلال دعواسینی ترویج ایتوچی آیلق مجموعەدر . روس تیلندە چیقاریلادر . آدرەسی:
Warszawa, Morszynska, 39 — Pologne

«یەڭی توران»

تورکچە-فینچە آیلق غازیتادر . لاتین حرفلەریله چیقاریلادر . آدرەسی:
o Robertinkatu 4 B 12 — Helsinki-Suomi — Finland

اجنبیله‌رنك بر طرفلی ، غرضلی شرح وه تفسیر ایتدیکله‌ری تاریخ
منبعله‌رنده‌ن استفاده ایتمه‌ك ، کذا اجنبی اختراعلاری بولغان تلغراف ،
تیلفون ، ئه‌له کتریك وه اوتوموبیل‌دان استفاده ایتمه ککه‌اوخشامایدر.

بر ملتنك تاریخی ، او ملتنك حیات منبعی دیمه کدر. بو منبعنی
ایگری تفسیرله‌رله آغولاندیرماق ، بو ملت بولاغینك آیریم ایرماقچا-
لار حالندا نشئت ایتکه‌ن آیریم قبیله‌لارینی یاگلیش-یالغان یوللارغا
سالوب یوبارماق ، اونلارنك معنوی کوچله‌رینی وه اوزگه ملتله‌رله
بر قاتاردا یاشاماق حقوقینی آزالتماق دیمه کدر. مدنی وه منور
آوروپانك بو «علمی مانه‌ورا»لاریغا آلك کوب تورکله‌ر معروض
قالا کیلمشله‌ردر.

قونغره‌نك برنچی مجلسنده پروفه‌سسور کوپریلی زاده محمد
فؤاد بیك بیاناتدا بولونوب او جمله‌ده‌ن: «ایندیگه قادار آوروپا
تاریخلارندا تورك تاریخنه عائد کورولگه‌ن معلوماتنك نه که‌بی
تأثیرله‌ر آستندا علمی بیطرفلقنی ساقلایا آلماغانلغینی» تفسیر ایتدی.
بوندان سونگرا ، 45 ییلدان به‌ری تاریخ معلملگی ایتکه‌ن وه حاضردا
هه‌م استانبول معلم مکتبله‌رنده تاریخ درسی بیریب تورغان مدرس
احسان شریف بیك تاریخ درسله‌رنده «نه زمان نوبت تورکله‌رنك
جهان مدنیتینده‌کی موقع وه روللارینی کورسه‌توچی فصلگه کیلسه
کوب متأثر وه معذب بولغانلغینی ، چونکه تورکله‌رنك جهان
تأریخنده‌گی موقعینی کورسه‌تکه‌ن کتاب وه وثیقه‌ده‌ن محروم بولا
کیلگه‌نلگینی» بیلدیردی.

«تأریخ تیکشیرو» ، آینیقسا بزده — روسیه حاکمیتی آستندا-
غی تورکله‌رده کوب آیانچلی بر حالدا ایدی. مستقل علمی تدقیقات
نتیجه‌سنده ایمه‌س ، بلکه اجنبی مدقق‌لارنك وجودگه کتیردیکله‌ری
اثرله‌رده‌ن انصافلی روشده معلومات توپلاماق یولیله تاریخ یازغان
بر نیچه تاتار تاریخچیلارینی استثنا ایتسه‌ك ، روسیه قول آستنداغی
بز تورکله‌رنك اوز تاریخچیمز بولماغان وه بو جهتده‌ن بز اوز

تاریخمزنی یا بیلمه‌گه‌ن ، یاخوددا یاراماس بیلگه‌نمز. بزده
«عالم-تاریخچی» لقبیغا آلك زیاده استحقاق دعواسنده بولغان وه
تأریخمزنك علمی تفسیری ساحه‌سنده بالذات روس تورکیاتچیلارینك
«علمی اسیرلگنده» قالغان بعضی تأریخچیلاریمز ایسه ، آنقارا قو-
رولتایندا دوقتور رشید غالب بیکنك غایت حقلی اولاراق قید
ایتدیگی که‌بی ، «قاتالوغ» عالملغی سویه‌سنده‌ن یوقاری چیقالما-
غانلار.

روسیه حاکمیتی آستنداغی بز تورکله‌ر ، خصوصاً بز تور-
کستانلیلار اوچون تورك تاریخی قونغره‌سینك مساعیسی فوق‌العاده
بویوك اهمیتکه ایگه بولمالیدر. بز بوگون ملی تاریخمزنی کیره گینچه
بیلمه‌ی «فلانچی فلانچیغا بوندای دیمش، فلانچی‌دا مه‌نگه شوندای
دیدی» اصولیله اورگه‌نیب‌یوردیگیمز برچاغدا اوزکیچمیشمزنی «مار-
قس-له‌نین دیئاله کتیکی» اصولنده «ایضاح» ایتمه‌ك وه متمادی صنف
کوره‌شله‌ری شکلنده تصویر ایتمه‌ك حرکتنده بولغان روس پرولتاریاتی
دیکتاتوراسی آستندا قالوب‌توروبمز. «قاتالوغچلار» معلوماتی ایله قو-
راللانغان بعضی کیمسه‌له‌ر ایسه هیچ سیقلماسدان بولشه‌ویك قاتالوغ-
لارینی اوقوب وه جدی صورتده «انقلابچی عالم» طورینی تاقینیب ،
مطبوعات صحیفه‌له‌رنده تورکستان تاریخینك روسیه دورنده‌ن بورونغو
قسمینك صنفی کوره‌شله‌ر تاریخی بولغانینی یازوب اوتوروبدر.

تورك تاریخینك مستقلاً تدقیقی بزنك آلدیمزدا اوزکیچمیشمز-
نی توغرو آنگلاماق وه توغرو تفسیر ایتمه ککه یول آچادر. تور-
کستان — تورکله‌ر به‌شیگیدر ، لکن او ییرده حاضر یاشاب تورغان
تورکله‌ر ایسه اوز تاریخلارینی بیلیش بابندا حالا «به‌شیك یاشندا»-
درلار. تورك تاریخینی تدقیق مرکزینی تشکیل ایتکه‌ن تورکیه ،
بزنکچون تاریخی معلومات منبعی بولاچاقدر. اوز ملی تاریخینی
آنگلاماقدا حاصل بولغان برلك ، بربریگه یاقینلاشماق وه مدنی

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

برلك یاراتماق اوچون أك قیسقا وه أك یاخشی بر یولدر. مه‌نه شونكچوندركه بز توركستانلیلار ملی اویغانوویمزنك تاكندا ملی روحمزنی سه‌ویترمه‌كچی بولغانلارنی وه تورك ملتی برلگی بناسینك علمی تملینی قورغان تورك تاریخ قونغره‌سینی چاقیرغان تورکیه جمهوریتنی آلقیشلارله سلاملیمز.

☆☆☆ تورك تاریخی قورولتایی غایت طنطنه‌لی شرائط آستندا کیچدی. قورولتاینك آچیلیشی مراسمنده بویوك غازی مصطفی کمال، تورکیه حکومت باشلوغی عصمت پاشا، بویوك ملت مجلسی رئیسی کاظم پاشا، ارکان حربیه رئیسی فوزی پاشا وه اجنبی سفیرله‌ری، عالملاری، محررلاری حاضر بولدیلار. غازی مصطفی کمال پاشا حضرتلاری قورولتاینك بوتون مجلسله‌رنده حاضر بولوب اونك فعالیتنی بالذات تعقیب ایتمشله‌ردر.

☆☆☆ تورکیه غازیتالاری قورولتایغا فوق العاده بویوك أهمیت بیردیله‌ر. بوتون استانبول وه آنقارا غازیتالاری بویوك فورمادا چیقیب توردی. مثلا، قورولتای فعالیتنی تعقیب خصوصنده استفاده ایتدیکمز «حاکمیت ملیه» قورولتای کونله‌رنده 12 صحیفه‌لق بولوب تارقالوب توردی.

آقچورا اوغلی یوسف بیك

☆☆☆ قورولتاینك سوڭگی کونی قوشما شمالی آمریقا جمهوریتله‌ری دولتی آنقارا سفیری „General H. Sherill" نك بر مکتوبی

اوقوندی. بو مکتوبده آمریقا سفیری تورك تاریخی تدقیق جمعیتی تامانیدان تورك تاریخینك مهم مومه‌نتله‌ری حقنده تیز فرصتده نشر ایتله‌درگه‌ن کتابنك اینگلیز تیلنده چاپ ایتلیشینی تکلیف قیلدی. سفیر، بو اثرنك آمریقادا کینگ صورتده تارقالاجاغینی وه عمومیتله تورك تاریخینك وه آینیقسا حاضرغی تورکیه‌نك آمریقادا توغرو بر شکلده آڭلاشیلماغیغا خدمت ایته‌جه‌کینی امید قیلادر.

☆☆☆ قورولتایغا ریاست ایتمه‌ك شرفی، شخصنده روسیه حاکمیتی آستنداغی تورکله‌رله آنادولو تورکله‌رینك برلگینی تمثیل ایتکوچی بر سیما اولاراق سلامله‌دیگمز سایغیلی آق چورا اوغلی یوسف بیگگه میسر بولدی...

* * *

مرحوم انور پاشا حقنده خاطره پارچالاری

(1922 — 4. VIII — 1932)

مرحوم انور پاشانك شهید توشکه‌نیگه اون ییل تولدی. اونك خاطره‌سی بزنك دماغمزده او درجه جانلی وه اونك أولومی آغریسینی بز او درجه کوچلی سیزه‌مز، که بو اوزون اون ییل بزگه اون آی، اون هافته‌دك بولوب کورونه‌در.

انور پاشانك 1921 نچی ییلنك کوزنده بردن بوخارا شهرنده پیدا بولوشی بز ترکستانلیلاردا یورتمزنك ملی دوشمانلاریغا قارشو کوره‌شده موفقیت کورمه‌ك امکانیگه امید شعاعلاری حاصل قیلغان ایدی. عسکری تجربه وه شخصی جاذبه — ترکستان عصیانچیلارینی اوز اطرافندا وه اوز رهبرلگی آستندا برله‌شترمه‌ك اوچون سوك درجه مهم بولغان بو صفتله‌ر انورده فضله‌سیله موجود ایدی. حقیقتاً، اگر انور توركستانغا، أولکه‌نك بویوك قسمینك داها ساویت اشغالی آستیغا کیرمه‌دیگی وه ساویت اداره‌سی حکم سوره‌ن قسملارندادا خلق عصیان ایتب توردیگی 1918/19 نچی ییللاردا

کیلیب چیققان بولسایدی ، یورتمز عاقبتی‌نك باشقاچا بولووی ممکن
ایدی. همان 1918/19 نچی یللاردا بزنی مغلوب ایتکه‌ن نه‌رسه
روس بولشه‌ویکله‌رینك قورالّلی کوچنده‌ن زیاده اوزیمزنك متشکل
بر حالدا بولماغانلغمز وه ملی مجادله‌مزنی متشکل بر صورتده دوام
ایتدیره بیلمه‌گه‌نلگمز بولغان ایدی.

تورکستاندا یاریم عصرلق روس حاکمیتی یالغز وطنمزنك
ایچکی کوچله‌رینی یغتماقله قناعتله‌نماسدان حتی ملی بزلگیمز
ایچیگه نفاق‌دا سالا بیلدی. روسیه حکومتی بزنی یالغز عسکر قاتاریغا
کیریتمه‌دی‌گنه ایمه‌س ، او بزگه هیچ بر تورلو تشکیلات قوروشغا
حتی بر جمعیت خیریه توزوشکه‌ده یول بیرمه‌دی. قازاق ، قیرغز ،
ئوزبه‌ك ، تورکمه‌ن — هه‌ر بر قبیله‌نی اوزیگه خاص قبیله حیاتی
یاشاماقغا مجبور ایتدی. روسیه حکومتی بو آیریم قبیله جمعیتله‌رینی
بر‌بریگه قارشو گیز-گیزله‌ب تام معناسیله بر تخریب سیاستی یو-
روتدی. بونك نتیجه‌سنده بز 1917 انقلابی حلول ایتدیگی زمان ،
بزنی برله‌شتره‌درگه‌ن معلوم بر غایه‌وی مرکزگه ایگه بولماغان ،
زهبرسز ، نفوذلی کیمسه‌سز بر انسان تویلامی شکلنده کورونوب
قالدق...

هه‌ر بر آیریم قبیله جمعیتینك اوز آراسندا نفوذلی رهبری
بولغان بولسادا ، عموم تورکستان اولچوسنده سیاست عالمنده «مر-
کزی سیما » نامی بیریلگه‌ن ، عمومی بر معتبر شخصیتمز یوق ایدی.

* * *

1917 نچی یل کیلیب یتوشدی. روسیه انقلابینك برنچی
کونله‌ری. په‌ته‌رسبورغ شهری مجلسله‌ر وه میتینغلارله قایناماقدا
ایدی. نه‌وا کوچه‌سنده ، ظنمچه ، 100 نومرولی اویده ، مسلمانلار
میتینغی بولوب تورغان ایدی. دالا آدامی تیپنده ، قیزیق کییمده بر
کیشی ، اوزینی کوبچیلککه سیزدیرمه‌سده‌ن ، آقرینغنا مه‌گا یاقینلا-
شیب کیلدی. ئه‌گنده اوزون بر آوروپاچا جامه ، باشندا آق بورك.

توپپا-توغرو یانیمغا کیلدی ؛ مه‌نی بر چیتکه چاقیریب آلدی. اوزینی
«علی جانگه‌لدین » دیب تقدیم ایتدی... بو اسمنی مه‌ن ایلگه‌ری
ایشیتمه‌گه‌ن بولسام‌دا بو سیما مه‌نگه تانیش کورونده‌ی. سوگرا بو
آدام بر آز سیقلیب اوز سرینی آچدی: اصلاً دالا قازاغی بولوب ،
بالالغندا چوقونتورولغان «ایوان سته‌پنوف » ایکه‌نلیگینی سویله‌دی.
علی جانگه‌لدین اونك بورونغو مسلمان اسمی بولغان. چوقونتو-
رولغاندان سوك ایوان سته‌پنوف دیب آتالا باشلاغان... سته‌پنوف
یالغز چوقونغان‌غنه ایمه‌س ، حتی او روس روحانی میسیونه‌ری بو-
لوب روسیه ایچنده‌گی وه تیشنداغی بوتون خره‌ستیان مقدس یر-
له‌رینی آیاقله یوروب کیزگه‌ن. اونك فوتوغرافی (رسمی) روس
مجموعه‌له‌رنده باسیلغان ایدی. سیماسینك مه‌نگه تانیش کیلووی‌ده
شوندان بولسا کیره‌ك.

مه‌نم ، بر خره‌ستیان روحانی میسیونه‌ری بولغانی حالدا نیچین
مسلمان میتینغینه کیلگه‌نلگی حقنده‌غی اوگغایسز سوراغیمغا جواباً
سته‌پنوف-جانگه‌لدین : «تورکیه‌گه کیتمه‌ك » نیت وه حرکتنده ایکه-
نلگینی بیلدیردی وه دیدی:

— مه‌ن ایندی خره‌ستیانلقدان وه روسلاردان قایتدم. ایندی
مه‌ن یه‌نه‌ده‌ن قازاق وه مسلماندرمه‌ن. روسلارنك وحشیلقلاری مه‌نی
اونلاردان چیکیندیردی. بونگچون مه‌ن اوز خالقم قارشوسندا
گناهله‌رمده‌ن تازالانماق ایسته‌یمه‌ن. بو مقصدله تورکیه‌گه کیتمه-
کده‌مه‌ن. » .

— نیچین ؟

— انور پاشانك آلدیغا.

— نه‌ده‌ن انور پاشا آلدیغا ؟

— روسلاردان قورتولا بیلمه‌گیمز اوچون بزگه یالغز اوغنه
یارده‌م ایته آلادر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

فی الحقیقه ، او زمان یالغز ستەپنوف-جانگەلدین گنه بو فکرده ایمەس ایدی. تورکستانك بوتون خلق کتلەسی انورگه غائبانه ایناناار وه اونی اوزینك أیگ یاقین آدامی دیب ساناار ایدی... 1916 نچی ییل عصیانی کونلەرنده تورکستاندا کوب آداملار «انوردەن یاردەم» کوتەر ایدیلەر... تورکستاندا خلیفه-سلطانك اسمینی آنیق بیلگەن آدام آز ایدی؛ لکن دیەرلك بوتون تورکستانلیلار انورنك اسمینی وه اونك کیم ایکەنلگینی بیلیرلەر ایدی. انورنك پوپولەرلگی (خلق آراسندا مشهورلگی) ماکحال (ایرتەك) درجەسیگه بیتکەن ایدی. سوگنی بالقان محاربەسندەن کین دالالاردا کوب آداملار اوز اوغوللارینك اسمینی «انور» قویا باشلادیلار...

روس حکومتی بو «انور اعتقادی»ندەن خبردار بولغان وه هەر بر یول بلەن اوگا قارشو کورەشمەککه تریشقان ایدی. روس حکومتی تورکستانداگی بوتون ضیالیلارنی «انور آگەنتی» دیب آثار وه حسابلار ایدی. عینیله بوگون بولشەویکلەرنك بز تورکستان ملتچیلەرینی «کمالچی» دیب آتاغانلاری کەبی ، روس چارحکومتی ده او زمانغی «جدیدچیلەر»یمزنی «انور آگەنتی» حسابلار ایدی.

1916 نچی ییلدا گنیرال غوبەرناتور قوراپاتکین تاشکندده ، اوزینك ایسکی شخصی تانیشلارندان بولغان عبدالله نیاز اوغلینی ، باشندا «اوزاقدان انور فەسینی خاطرلاتادرغان» قیزیل رنگلی تاتار تاقیەسی (توپیسی) بولغانی سببلی ، اوز قبول اوتاسندان قووب چیقارغان ایدی.

بزده انورنك پوپولەرلگی مەنه بو درجەده ایدی. حاضر او پوپولەرلکنك حقیقی سببلەرینی آقتاروب اوتوروشنك وقتی ایمەس. لکن شونی قید ایتمەك کیرەك ، که بزنك خلقیمزنك اوز یوره گنده ، وضعیتینك ینگیللەشتریلیشی امکانی بابنده بەسلەدیگی خصوصی امیدی انورنك اسمیله باغلی ایدی.

روسیەده بولشەویك انقلابی... برەست-لیتووسك صلحی... تورك عسکرلەری قافقاسیادا... باکونك قورتولوشی؛ آذربایجان استقلالیتینك اعلانی... تورکستاندا خولیغان روس بولشەویزمینك قانلی دیکتاتوراسی... خلقیمزنك ایکی کوزی ، «شاید او طرفدان تورك یاردەمی کیلیب قالماسمی ایکەن؛ انور عسکر یوبارماسمی ایکەن» دیب قافقاسیا طرفیغا تیکیلگەن... فقط ، بردەن تورکیەنك مغلوبیتی.. تورك قوشونینك قافقاسیادان چیکیلیشی...

خبرسز کوزدەن غیب بولغان انور بردەن موسقوادا پیدا بولوب قالادر... بولشەویکلەردە حددەن تاشقاری قووانچ ، بزنك خلقده سوك درجه مأیوسلك!... 1920 نچی ییل سەنتابری باکوده بولشەویکلەر تشبثیله توپلانغان شرق قوملاری قورولتایی. او زمان انور تورکستاندا بولشەویك سیاستینك حقیقتینی داها بیلمەس ایدی... ایشیتدیگیمه کوره ، قورولتایداغی تورکستان وکیلی تاشپولاتبیك ناربوته بیکنك نطقی انورده بویوك تأثیر قالدیرغان. بالاخره 1921 نچی ییل کوزنده (سوك بهارنده) انور بردەن بوخارادا پیدا بولادر.

باشدا محترم عثمان بیك بولغانی حالدا بوخارا خلق جمهوریتی حکومتی ، انورنك نفوذندەن وه اونك موسقوا ایله بولغان رابطەسندەن ، بوخاراداغی بولشەویك رذالتلەریگه نهایت بیرمەك وەموسقوا تامانیدان بوخارا جمهوریتینك استقلالی حقندەغی معاهدەگه رعایت ایتلیشی خصوصنده استفاده قیلماقچی قرار بیرەدر. انور بوخارا ایله موسقوا آراسندا واسطه بولوشغا راضی بولغان ایدی. اونك بو خصوصده موسقوا حکومتیگه قیلغان مراجعتی مەنه شوندەن عبارتدر (روسچەدەن عیناً ترجمه):

«مستقل بوخارا آرقالی بز ، دوست ساویت روسیەسینك انقلابی رهبرلگی آستندا اسلام آسیاسینی بریتانیا ایمپەریالیزمندەن قوتقارو وظیفەمزنی موفقیتله بتیره آلامز. موسقوا خلق قومیسارلار شوراسندان ، بوخارا حدودندەن ، بوراده عینیله استیلا ایتلگەن بر

أولكەدەگی دوشمان اوردوسی کەبی حرکت ایتمەکدە بولغان قیزیل قوشونلارنی کیری چاقیریب آلولارینی اوتونەمەن. قیزیل قوشوننك بوخارادا ساقلانیشی ، آچلققا معروض قالدیریلغان مسلمان اهالینك سوك لوقما ئەکمەگینیدە تارتوب آلینشیغا وە اهالیدە ساویت

تورکستاننك قورتولوشی اوچون کورەشیرکەن 1922 نچی ییلی 4 نچی آوغوستدا شهید توشمش

انور پاشا

روسیەسیگە قارشو کوندەن کونگە ناراضیلق توغولوشیغا سبب بولماقدادر. أولکەنك ارزاق لوازمینی وە قیمت بها مالّلارینی حجز ایتوب خارجغا تاشونی تیزلکلە توقتاتماق لازم. شرقی بوخارادا عصیان حرکاتی قوزغالماقدادر. بو عصیاننك جمهوریتنك باشقا

قسملاریغادا یایلیشی ممکن. حکومت باشنداغی بوخارالی قومیسارلار ، چەکیستلەر وە روس عسکرلەری تامانیدان تەررور ایتلمەکدە وە سربست ، مستقل حرکت ایتش امکاندان محرومدرلار. موسقواغا قارشو عصیان حرکتی انقلابچی یاش بوخارالیلار آراسندادا ئوسمەکدەدر. ساویت حکومتینی ، اونگچون أیگ مهم بولغان شرق جبهەسندە تهلکە بار ایکەنلگی بلەن اخطار ایتەمەن. بوخارا خلقیغا اوز حیاتینی اوزی قورماق اوچون تولوق إمکان بیریلیشی لازم. بوخارا خلقینك تکلیفی اوزرە مەن ، ساویت حکومتی ایلە بوخارا جمهوریتی آراسندا واقع بولاچاق مذاکرەدە بوخارا خلقینی تمثیل ایتشنی اوز عهدەمگە آلامەن. بو مراجعتمگە تیزلکلە جواب بیریلووینی ،مذاکرە اوچون وکیللەر تعیین ایتلووینی وە ملاقات اوچون یر وە زمان بیلگیلەنووینی اوتونەمەن. مەن اوز تامانمدان دیقابر آیی سوگینی (1921) وە بوخارا شهرینی تکلیف ایتەمەن. »

ساویت حکومتی بوگا قارشو انورنی «بریتانیا ایمپەریالیزمی آگەنتی » دیب عیبلەمەکلە جواب بیردی(*).

سوگرا نیمەلەر بولغانی هەر کیمگەدە معلوم. بولشەویکلەر انورگە قارشو اون مینگلەرچە قوشون حصەلەری توپلادیلار ،جاسوس شبکەسی قوردیلار. حتی ساویت حکومتی بورونغو بوخارا امیری بلەن انور علیهندە یاشیرین مذاکرەگەدە کیریشدی.

روس ایمپەریالیزمینك آلچاق آگەنتی بولغان بورونغو بوخارا امیری سوزدە انورگە دوست وە اونگلە متفق کورونوب، ایشدە یاشیرین صورتدە اونك علیهیگە اغوا تارقاتادر. چونکە بورونغو

(*) حاضرغا قادار‌دا بزنك ساویت دیکتاتوراسیغا قارشو ملی قورتولوش کورەشیمزدە یاتلار تأثیری بار دیب شبهەلەنوچی بعضی تورکیەلی قارداشلاریمزنك، انورنك بو مراجعتی وە ساویت حکومتینك اوگا بیرگەن جوابی اوستندە فکر یورتوشلەرینی اوتونەر ایدم.

موسقوا دیکتاتوراسینك بزنك تورکستاندا خلقمیز باشیغا کتیرمەکدە بولغان فلاکتنك مثلینی حتی جهان تأریخیدا یلمەیدر.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بوخارا امیری سید میرعالم خان انورنك شخصنده «تهلكه‌لی انقلابچی گه‌نج تورك »نی كوره‌در...(*).

ساویت روسیه‌سی امری آستندا كوچلی بر حربی قوت. او ، مملكتنك بوتون حیات مركزله‌رینی وه بوتون یوللارنی هه‌م نقلیات واسطه‌لارینی اوز قولندا توتقان. بوتون ارزاق لوازماتی اونك قولندا... انور ایسه قوجامان توركستاننك آیریم حصه‌لریله فقط آتلی خبرچیله‌ر واسطه‌سیله گنه خبرله‌شه آلور ایدی. قورال یوق ، ارزاق یوق... بونك اوستیگه برده ، ملی تشكیلات ایچنده ، گویا او اثناده توركستاندا ئه‌لله قاندای بر سوسیالیزم اصلاحاتی اوچون كوره‌شیلمه‌كده ایمش كه‌بی ، سوسیالیزم حقنده فكرله‌ر تارقاتقان وه مناقشه‌له‌ر یوروتكه‌ن بعضی اوفاق كیمسه‌له‌رنك آلچاقچا اغوا-لارینی‌دا علاوه قیلگیز...

نتیجه‌ده انور توركستاننك قورتولوشی یولندا قهرمانچاسیغا شهید بولدی.

اونك أولومنده‌ن اون ییل سوكرادا موسقوا «قیزیل قوشون-لاری توركستاندا اشغال قیلنغان بر أولكه‌ده دوشمان قوشونلاری» كه‌بی معامله قیلماقدالار.

عجبا یورتمزنك بو — حقیقتاً‌دا — دوشمان قوشونده‌ان قورتولور كونی كیلورمی؟!

بز ایناغامزكه او كون تیز كیله‌چه‌كدر. او زمان بویوك انورنك بقیهٔ وجودی توركستاننك ازواق بورچه‌گنده‌ن مركزیگه ، حر وه مستقل توركستاننك پایتختیغا كتیریله‌چه‌ك ، اونك عزیز خاطره‌سی توركستانلیلار یوره‌گنده الی الابد یاشایاجاقدر.

چوقای اوغلی مصطفی

(*) بورونغو بوخارا امیری سید میر عالمنك انورگه قارشو یورگیزگه‌ن یاشیرین خیانتلارینی توركستان ساویت مطبوعاتی بولتور ابراهیم لاقایلی قولغا توشكه-نده‌ن سوك آچیب یازغان ایدی.

«صنفی دوشمانلار» محاكمه‌سی

اوتكه‌ن مای آینك بیشنده‌ن ایون آینك اون بیشیگه قادار تاشكندده ساویتلار اتفاقی عالی محكمه‌سی ، ئوزبه‌كستان عالی محكمه‌سی بوروغی مدعی عمومیسی شمسی بدرالدین ایله یه‌نه بر نیچه عدلیه ایشچیله‌ری اوستنده‌ن محاكمه یوروتدی.

ساویت غازیتالارینك بو محاكمه حقنده بیرگه‌ن معلوماتلاری تولوق ایمه‌س وه سوك درجه‌ده بر طرفلیدر. بو غازیتالاردا نه عیبلیله‌ر فائده‌سیغا شاهدلار افاده‌سی ، نه بو عیبلیله‌رنك اوز افاده-له‌ری وه نه‌ده اولارنك آقلاوچیسی نطقلاری بار. یالغز قارالاوچی شاهدلار افاده‌سی ، قارالاوچیلار نطقی وه محكمه‌نك حكمنامه-سی گنه كتیریله‌در. مه‌نه بونداى معلوماتغا سویكه‌نوب ، سعدالله قاسم محاكمه‌سنده‌ن سوك خلقیمزنك موسقوا دیكتاتوراسیغا قارشو ایچكی ملی مجادله‌سی حقنده مطالعه یوروتمه‌ك اوچون خصوصی أهمیتگه ایگه بولغان بو ایش یوزه‌سیده‌ن توغرو بر فكر حاصل قیلماق كوب قییندر.

محكمه‌گه بیریلگه‌نله‌ر: 1) شمسی علی اوغلی بدرالدین؛ بو تاتارستان جمهوریتی آرچا (آرسك) قانتونی اهالیسندان 32 یاشندا بر تاتار بولوب ، انقلابدان اول اندیجاننك مشهور بایلارندان تیمور بیك حاجی یانندا خدمت قیلغان بولشه‌ویكله‌ر حكومت باشیغا كیلگه-نده‌ن وه بر آز وقت اوتكه‌نده‌ن سوك شمسی بولشه‌ویك فرقه‌سیغا اعضا بولادر. فرغانه‌ده معارف شعبه‌سی رئیسلگنده ، اوندان سوك عدلیه أداره‌سینك بوتون خدمت پایه‌له‌رنده بولوب ، آخردا ئوزبه-كستان عالی محكمه‌سی دولت مدعی عمومیلگی اوروننیغا قادار چیقادر. 2) عبدالرحمان رحمان اوغلی ، 44 یاشندا ، خوقندلی بر قاری (حافظ)نك اوغلی بولوب ، عدلیه مستنطقی ایدی. 3) محی-الدین سعدی خان اوغلی؛ 31 یاشندا ، خوقند قاضیلارندان برینك

اوغلی ، کذا عدلیه مستنطقی ایدی. 4) ابراهیم جان موسی خان
اوغلی ، 26 یاشندا ، بورونغو قیزیل عسکر ، عدلیه مستنطقی. 5) محمد
جان خواجه اوغلی ، 32 یاشندا ، خوقندلی بر سوداگر اوغلی ،
عدلیه مستنطقی وه فرغانه ولایت محکمه‌سی مدعی عمومیسی بولغان
6) محمود خان احمد خان اوغلی ، 36 یاشندا ، خوقندلی بر
سوداگر اوغلی ؛ 1929 نچی یلغاچا معارف شعبه‌سنده اهمیتلی
اورونلارنی ایگه‌لله‌گه‌ن...

کوردیگکز که‌بی ، عبدالرحمان رحمان اوغلندان باشقا
بوتون عیبلیله‌ر بولشه‌ویکله‌ر حکومت باشیغا کیله‌ر آلدندا یاش
اوسپورونلار ایدی. أڭ باش عیبدار شمسی بدرالدین او زمان —
1917 نچی یلدا — 17 یاشندا بولغان ؛ ابراهیم جان موسی خان
ایسه 11 یاشلی کیچیك بر بالا ایدی. آشکاردر ، که بو یاشلار سیاسی
جهتده‌ن بولشه‌ویکله‌ر دورنده ، ساویت مکتبله‌رنده وه تورکستاندا
روس پروله‌تاریاتی دیکتاتوراسی تجربه‌سینك بلاواسطه تأثیری
آستندا اوسکه‌نله‌ر. بز اولارنگ بارچاسینگ‌دا ملتچی بولغاـ
نلقلاریغا ایشانامز. برده ساویت حکومتینك ، — معتبر بولشه‌ویكـ
له‌رنك‌ده بالذات اعتراف ایتدیکله‌ری که‌بی — حاضرغا قادار جزئی
مقداردادا بولسا ملی پروله‌تاریات صنفی یتوشمه‌گه‌ن تورکستانداغی
حدده‌ن آرتق «صنفی سیاستی»نك او عیبلیله‌رنك احوال روحیه‌لهـ
ریگه أڭ بویوك تأثیرینی اجرا ایتمه‌سده‌ن وه اولارنك ساویتلارغا
قارشو دوشمانلقلارینی آرتدیرماسدان قالماغانلغی‌دا کوزده‌ن قاچیرـ
یلمایاجاق مهمجه بر نقطه‌در.

بولشه‌ویکله‌ر عیبلیله‌رنك قاندای عائله‌لرده‌ن چیققانلقلارینی
وه اولارنك قای یرده تحصیل کورگه‌نلکله‌رینی علیحده بر تأکید
وه اصرارله قید ایتمه‌کده‌درله‌ر. برده اولاردان بعضیسینك سوداگر ،
قاضی وه قاری بالالاری بولوب ایسکی مکتبله‌رده اوقوغانلقلاـ
رینی کورسه‌تمه‌کله عیبلیله‌رنك «عکس الانقلابچیلق فعالیتلاری»نی

ایضاح ایتمه‌کچی بولادرلار. حالبوکه لینین‌نك اوزی‌ده روس
اصیلزاده‌سینك وه بویوك بر چار مأمورینك اوغلی ایدی. حاضرغی
بولشه‌ویك قیزیل بوتی (ایقونی) ستالین‌نك اوزی‌ده روحانی مکتبنده
اوقوغان وه آتا-آناسی اونی روحانیلقغا حاضرلاغان ایدی. بونگله
برابر اونلار «نقصانسز انقلابچی» بولوب چیقدیلارکو! بولشه‌ویكـ
له‌ر بالذات ، لینین‌ده انقلابچیلق غایه (ایده)سینك انکشافنده چار
حکومتی سیاستینك رولّلارینی کورسه‌تونی سه‌وه‌رله‌ر. چونکه ،
حقیقتاً‌دا ، هه‌ر بر انقلاب وه عکس الانقلاب ، دائما حکم سوروب
تورغان اصول أداره‌نك که‌مچیلکله‌ری وه گناهله‌ری ایله نشوونما
تاپادر. شمسی وه باشقالارینك‌دا عکس الانقلابی ایده‌له‌رینك انکشاـ
فنده شبهه‌سز تورکستانداغی بولشه‌ویك سیاستینك رولی بویوك بولغان.

بولشه‌ویك «صنفی محکمه»سی بو مسئله‌رنی آصلا اویلامای
بوتون ایشله‌رنی «ملی عکس الانقلاب» اینتریغالاریغا ، «ملی اتحاد»
وه «ملی استقلال» تشکیلاتلاری فعالیتیغا یوکله‌تدی. سویله‌نگه‌نله‌رـ
نك همه‌سی حقیقت بولسایدی بز کوب سه‌وینه‌ر ایدیك.

تاشکند محاکمه‌سنده شمسی بدرالدین‌نی وه باشقالارینی قطعی
اولاراق نیمه ایله عیبله‌دیله‌ر؟... گواهلارنك ، اولاردان خصوصاً
علیم اوغلی دیگه‌ن بریسینك ، افاده‌له‌ریگه استناداً دولت قارالاوـ
چیسی قاتانیان بارچا عیبلیله‌رنك «ملی اتحاد» دستورالعملی وه
مرحوم انور پاشا کورسه‌تمه‌له‌رینك حرفی حرفیگه قوللانماقله
حرکت ایتکه‌نلکله‌رینی «تثبیت» ایتدی. بولشه‌ویك مدعی عمومیسی
انور پاشانی «تورکستان ملی اتحادی بابالارندان بری» دیب آتایدر
وه اونك تورکستان ملی عکس الانقلابچیلاریغا توصیه ایتدیگی
شرطلارنی توبه‌نده‌گی تورت نقطه‌ده تویلایدر:

1) بوتون عکس الانقلابچیلارغا بولشه‌ویك فرقه‌سی وه
قومسومول اعضالغیغا کیریش مجبوریتی ؛ 2) باسماچی قاتارلارینی
اوتکور بر انتظام وه برگنه عمومی باشلوق رهبرلگینه کتیرمه‌ك ؛

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

) هیچ بر نەرسەدەن تایماسدان ، لازم کیلگەندە دهقانلارنك قولینی تیلینی وە قولاقلارینی کیسمە کلەدە بولسا(!) ، پاختا استقلالیتی ایشینی بوزماق ، 4) بیلەرمەنلەر بلەن رابطە ساقلاماق...

بو شرطلەرنك همەسیدە ، ساویت قارالاوچیسینك ئەیتووینە کورە ، حرفی حرفیگە بەجەریلمە کدە ایدی. مثلا : شمسی بدرالدین «ملی اتحاد»نك خوقند ولایت قومیتەسی اعضاسی بولغانی حالدا بولشەویك فرقەسیغا کیرگەن ، میلیس باشلوغی وە قوشون سیاسی رهبری بولغان. قوراللاری بلەن برابر باسماچیلار تامانیغا اوتکەن بای بالالاردان مرکب خصوصی «قومسومول» آتلی بولوگی تشکیل ایتلگەن. باسماچیلارغا قورال یتیشتریش ایشی تشکیل ایتلگەن. یالغز اندیجان قضاسی (اویەزی)نك اوزندەن 15 میڭ میلتق (توفەڭ) توپلانوب باسماچیلارغا اوتقوزولغان. ساویت حکومتینك پاختا سیاستیگە قارشو مجادلەدە باسماچیلار قاضی اعلمی ایگەمبیردی اوغلی نك حکمی بویونچا دهقان بازاربای کریم اوغلینك اوڭ قولینی کیسکەنلەر. ساویت حکومتینك فعال خادملاریغا قارشو «صنفی تەرور» تشکیل ایتکەنلەر وە باشقالار...

بو نقل ایتلگەن قارالاو مادەلەرینك حقیقتغا نە درجەدە اویغون ایکەنلگینی بز سویلی آلمایمز.. لکن ، ساویت مدعی عمومیسینك «انورنك 4 شرطی» حقندەغی معلوماتینی آلدیغی باش شاهدعلیموف نك یالغانچیلغندا هیچ شبهە یوقدر. بو گواهنی اون قادار مجلس ظرفندە سورادیلار. علیموف کورسەتمەلەرندەن بری مەنە شودر:

«— محمود خان احمد خان اوغلی اویندە خوقند عکس الانقلابی باشلوقلارندان مصطفی چوقای اوغلی ، موسی بیگی ، محمود خان نك اوزی وە باشقا باشلوقلار تامانیدان تشکیل ایتلگەن بر قوشون حصەسی یرلەشتریلگەن ایدی.»

علیموفنك ئەیتیشیگە کورە اون یتی یاشار شمسی بدرالدین مصطفی چوقای وە موسی بیکلەرلە برلیکدە محمود خان اوییگە

کیلیب تورغان ایمش.

بو یردە سویلەنگەنلەرنك بوتونیسیدە یالغاندر. موسی افندی بیگی (جاراللە)نی خوقند عکس الانقلابی باشلوقلارندان بری دیب آتاماق ، اویات وە انصافنك هەر بر مفهومندەن محروملق دیمە کدر. فی الحقیقە 1917 نچی یلنك سوڭندا وە 1918 نچی یلنك باشندا «مصطفی چوقای اوغلی قوشون حصەلەری تشکیل» ایتدیگی زمان تورکستاندا موسی افندینك ارواحیدە یوق ایدی وە «خوقند عکس الانقلابی» بلەن اونك هیچ قاندای رابطەسی بولماغان وە بولادا آلماس ایدی. کذا محمود خان احمد خان اوغلیدە «خوقند عکس الانقلابی باشلوغی» بولماغان. طبیعی ، بو آدامنكدا ، مثلا فیض اللە خواجە کەبی ، «خوقند عکس الانقلابی» طرفدارلارندان وە اونی تقدیر ایتوچیلەردەن بولغانلغی ممکندر...

ایندی مەنە ، بازار بای کریم اوغلی دیگەن ایکنچی بر گواە. اونك اوڭ قولی کیسیلیب تاشلانغان. تورکستاندا روس پرولەتاریاتی دیکتاتوراسی اوچون قولندان آیریلغان بو آدام ، اون اوچ یل قادار بر مدتدەن بەری نفقە-معاش اوچون تریشدی ، لکن هیچ کیمسە — نە اوزبیکستان قومیسارلار شوراسی ، نەدە اجرائیە قومیتەسی — اونك التماسلەریگە اهمیت بیرمەی کیلدی. براق ، مەنە ایندی ، شمسی بدرالدین اوستندەن محاکمە اثناسندە ساویت حکومتی بردەن بازار بای نك کیسیلگەن قولینی ایسلەدیدە محکمەنك اوتونوشی بلەن بازار بای غا هەر آی 100 سومدان معاش بیریشکە قرار قیلدی. دیمەك ، بازار بای دیکتاتورا اوچون کورەشدە قولینی یوقاتووی سببلی ایمەس ، محکمەدە شمسی بدرالدین گە قارشو افادە بیرگەنی اوچون قهرمان دیب تانیلیب توروبدر. علیم اوغلینك یالغان گواهلگی وە گواهلك اوچون مکافات — مەنە بونلار ساویت حکومتینك تورکستان ملتچیلگیگە قارشو مجادلەسندە قوللانا یاتقان اصولیدر.

محاکمە قیلینا یاتقانلارنك «گناهلەری» کوبدر. فقط بونلار

ایچنده خصوصاً بر «گناه» آغر سانالوب، قارالاوچی شاهدلار اونك اوستنده آیریچا دقت وه اصرارله توقتاب اوتدیلەر. بولشەویك قارالاوچیلارنك سویلەویگه کوره شمسی بدرالدین اوزینك معارف شعبەسی مدیرلگی اثناسنده، حاضر استانبول دارالفنونینك طب فاکولتەسینی بتیرگەن صالح اسماعیل بیکنك تحصیل اوچون تورکیەگه قاچیشیغا یاردەم ایتکەنمیش.

تورکستان عصیانچیلاریغا قارشو بولشەویك کورەشینك ایگ اوتکورلەشکەن بر دورنده بولشەویك سیاستینك رهبرلەری‌ده، باشدا فیض‌الله خواجه وه اکمل اکرام اوغلی بولغانی حالدا، بالذات آچیقدان آچیق اون‌لارچا یاش تورکستانلینك تحصیل اوچون آوروپاغا جوناتیلولاریغا یاردەم وه حتی اونلارنی تشکیل ایتوده اشتراك قیلغان ایدیلەر. بو، بولشەویکلەرنك تورکستان ملتچیلگی اوچون قیلغان بر «سیلاو»ی ایدی. تقریباً بو قافله ایله بر زماندا صالح اسماعیل بیك‌ده تورکیەگه اوته بیلگەن ایدی. اگر شمسی بدرالدین‌گه قارشو ایگ آغر قارالاولار ایچنده مەنه بو وقعەغا آیریچا مهم اورون بیریلووی لازم کورولگەن بولسا، بولشەویکلەرنك تورکلككه قارشو دوشمانلقلارینك درجەسینی تصور ایتش قیین ایمەس.

قانخور مدعی عمومی قاتانیان، قارالانغانلارنك تورتی اوچون أولوم جزاسی وه ایکیسی — ابراهیم جان موسی خان اوغلی وه محی‌الدین سعدیخان اوغلی اوچون ییللارچا اوزانادرغان قاماق‌جزاسی طلب ایتدی. قاتانیان اوزقوربانلارینی یالغز قارالاماق وه اولارغا جزاطلب ایتمەکله کفایتلەنمەی حتی‌اولارنی «عکس‌الانقلاب‌ایتلەری» („Контерреволюционная сволочь“) دیب تحقیرده ایتدی. فقط محکمەنك حکمی کوتولگەندەن باشقاچاراق بولوب چیقدی. شمسی بدرالدین اوچون قرار قیلنغان أولوم جزاسی محکمەنك اوزی تامانیدان 10 ییللق قاماقغا ئەیلەنتریلدی. محمد جان خواجه اوغلی، عبدالرحمان رحمان اوغلی وه محمد خان احمد خان

اوغلی‌لاری هەر بری اون ییللق، محی‌الدین سعدیخان اوغلی 2 ییللق وه ابراهیم جان موسی خان اوغلی 3 ییللق قاماقغا حکم قیلندیلار.

شمسی بدرالدین أولوم جزاسینگ 10 ییللق قاماقغا ئەیلەنتریلوویگه سبب اولاراق «ملتچی عکس‌الانقلاب اساس قادرولارینك مادتاً وه معناً محو ایتلگەنلکلەری»ندەن بحث ایتلەدر. توغرودر، تورکستان ملی حرکاتی‌نك «اساس قادروسی» بولشەویکلەر تامانیدان اونده توقوز نسبتنده مادتاً محو ایتلگەن. لکن ملی حرکتمزنك معنوی اساسی بوندان قطعیاً ضرر کورمەدی. فی‌الحقیقه، بولشەویکلەر بزنك «اساس قادرولار»یمزنی «معناً وه مادتاً محو ایتلگەن» دیب حسابلاسالار، او حالدا نیچین بو ملی حرکاتله کورەشونی توقتاتمایدرلار؟ توغرو، بزنك ایسکی قادرومز آزالدی. لکن اولارنك اورنیغا یەگی یاش قادرولار یتوشمەکدەدر. شمسی بدرالدین محاکمەسندەگی قارالاوچیلار نطقینی بولشەویکلەر دقتله اوقوب کورسونلەر، او زمان اولار مادتاً محو ایتلگەن تورکستان ملی حرکات قادرولارینك اوسمەکدە وه معناً قوتلانماقدا ایکەنلگیگه قانع بولورلار.

بولشەویکلەر سعدالله قاسم محاکمەسندەن وه اونك آتوب أولدورلوشندەن سوگرادا «ملی عکس الانقلابنك مادتاً وه معناً محو» بولغانیدان بحث ایتکەنلەر ایدی. فقط، مەنه، «قاسم‌لار ایشینی دوام ایتدیروچی» ساغلام قادرولار یەنه تاپیلیب قالدی‌کو...

بوندای قادرولار شمسی بدرالدین محاکمەسندەن سوگرادا تاپیلاجاقلار...

جانای

ملی تویغو وه ملی روح أولدورولەمەس

موسقوا بولشەویکلەری تورکستاننی قیزیل روسیه وه جهان انقلابی منافعی اوچون مثلسز بر شکلده استثمار ایتب عادتاً خلقیمز-

نك تيريسينىدە شيلمەكلە قالماى، اونى معنادە «پرولەتارلاشترماق» مقصديلە اونك ملى تويغوسينى وە ملى روحينى أولدورمەك حركتندە بارغان سارى شدتلى بر فعاليتلە دوام ايتمەكدەدرلەر. بو مقصدلاريغا ايريشمەك اوچون بولشەويكلەر، أدارەنى قوللاريغا آلغان كونلەرندەن بەرى تورلو اصول وە واسطەلارلە تورلو جبهەدەن خلقيمزنك ملى روح، ملى تويغو قلعەسيغا هجوم ايتە كيلديلەر وە ايتمەكدەلەر. يورتمزنك بوتون قسملارى وە خلقيمزنك بارچا افرادى اوچون مشترك وە عصرلاردان بەرى بوتون دونياچا معلوم تاريخى «توركستان» اسمينى قوللانونى منع ايتديكلەرندەن تارتوب تيليمزنى روسلاشترماق تشبثلەريگە قادار حدسز، حسابسز مثاللەر كتيريش ممكن... او جملەدەن، ملى روحدە يازيلغان ايسكى-يەڭى بوتون أدبى اثرلەرنى وە مكتب كتابلەرينى توركستان ساويت غازيتالارندا «تنقيد» ايتديريب، مؤلفلەرينى مسئوليتگە جلب وە او اثرلەرنى امحا ايتديكلەرى حقندە «ياش توركستان»نك اولگى سانلارندا بر نيچە دفعە يازيلغان ايدى.

توركستاننك نە اينكە ملتپرور، وطنپرور شاعر وە اديبلەريگە وە اونلارنك اثرلەريگە، حتى خلقيمزنك حاضرغى حقلى تيلەكلەريگە ترجمان بولغان اثرلەرگەدە قارشو بىأمان كورەش يوروتوب تورغان ساويت حكومتى، سوڭ آلغان معلوماتمزغا كورە، غرب أدبى اثرلەرينى ترجمە هيئتى تشكيل ايتيب بو هيئتگە شەكسپير Shakespeare (اينگليز)، گوتە Goethe، هاينە Heine (آلمان)، هوگو Hugo، موپاسسون (فرانسوز)، سينكلەر (آمريقالى)، ياسەنسكى (لە) وە باشقالار كەبى ايسكى وە يەڭى قلاسيقلارنك اثرلەرينى اوزبيكچەگە ترجمە ايتشنى تاپشيرمشدر.

توركستاندا ملى تويغونى أولدورمەككە وە «ملى» سانالغان هەر بر نەرسەنى يوقاتماقغا چاليشيب تورغان بولشەويكلەر خلقيمزنك قانداىدا بولسا بويوك وە ايگ قيمتدار قلاسيق شاعرى سانالغان

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

نوائىدەن وە ياخود نامق كمال، توفيق فكرت، عبدالحق حامد كەبيلەرنك اثرلەرندەن بهرەلەنويگە شدتلە قارشو تورەدردە خلقيمزنك فكرينى يوقاريداغى غرب ملى اديبلەرى، شاعرلارينك قلاسيق اثرلەريلە مشغول ايتمەكچى بولادرلار.

بو يردە بولشەويكلەرنك توركستان خلقينك ملى روحينى أولدورمەك مقصدلاريغا قورال بولوب «شورالار توركمەنستانى» صحيفەلارندا «كتابەسن» سرلوحەسيلە توركمەنستاندا موجود كتابلەرنى غايت أنائى بر دەموغوژى ايلە «تنقيد» ايتوچى سلطان نياز اوغلينك «قيزيل قوشون شعرلەر يغنديسى» اسملى بر كتاب حقندەغى مقالەسندەن بحث ايتمەكچىمەن. بو تنقيدچينك ذكاسى وە بر يازى حقندە يوروتديگى تنقيد اصولى وە قدرتى صفر درجەسندە بولغانى سببلى بزنى قيزيقترادرغان نەرسە اونك تنقيدى ايمەس، اونك مقالەسندە مثال اوچون آلغان بعض شعر پارچالاريدر. چونكە بو شعر پارچالارندان بز: 1) بولشەويكلەرنك 15 ييلدان بەرى دوام ايتە كيلگەن بوتون سعى وە غيرتلەريگە وە بوتون تدهيش سياستلەريگە رغماً خلقيمزدا ملى تويغو وە ملى روحنك اصلا أولمەگەنلگينى بلكە آرتماقدا بولغانينى، ئەاينكە بولشەويزمدەن اولگى، حتى بولشەويزم دورندە ساويت مكتبلەرندە، فرقە مكتبلەرندە بولشەويزم فكرى اوچون تربيە ايتلگەن فرقە وە قومسومول اعضالارندا وە ساويت حكومتينك اوز ايشانچلى آدامى ديب ساناديغى ياشلاريمزدادا ملى روح، ملى مفكورە حكمفرما بولغانينى كورەمز.

2) بولشەويك مظالميغا قارشو چيقاريلماقدا بولغان عصيان تاوشينى وە بو مظالمغا قارشو خلقنى اوخلاب ياتماسدان كورەشكە حاضرلانوغا اوندالارنى ايشيتەمز.

3) اون بيش ييلدانبەرى دوام ايتمەكدە بولغان موسقوا قيزيل ديكتاتوراسى وە اونك خلقيمزنك معنوى كوچينى قيرماق اوچون قوللانماقدا بولغان بوتون ظلم وە دسيسەلەريگە، تضيقلاريغا رغماً

خلقدا بويوك بر متانت، ياقين كيله‌چه‌كده قورتولوشغا بويوك ايمان بار ايكه‌نلگينى ساويت دورنده يتوشكه‌ن يه‌گى زمره‌نك قلمى ايله يازيلغان بو شعرله‌رده‌ن كوروب، «ياش توركستان» صحيفه‌لارندا هه‌ر دائم آچيق سويله‌ب كيلديگمز قورتولوش اميديمزنك ييرسز ايمه‌سلگينى، چونكه يورتمزده‌گى توغانلاريمزنك‌دا عينى فكر وه اميدده ايكه‌نلكله‌رينى صراحتيله سويلى بيله‌مز.

تنقيدچينك يازوويغا قاراغاندا «قيزيل قوشون» شعرله‌ر مجموعه‌سى 1930 نچى يلدا ب. كربلا اوغلى تاميندان توپلانغان، «توركمه‌ن ليت» (مطبوعات ايشله‌ريگه نظارت ايتوچى اداره)نك 1730 نومرولى رخصتنامه‌سى بله‌ن 5000 دانه باسيليب تارقاتيلغان 140 صحيفه‌لق بر كتابچه‌در. تنقيدچينك غضبينى موجب بولغان جهتله‌ر: بو اثرنك «تورت آكوزده‌ن كيچيريليب چيقغانلغيغا قاراماسدان يه‌نه بر قانچا سياسى خطالارنك اوتوب كيتكه‌نلگى» وه ايچنده يالغز «ملتچى»لكله قارالانغان قول محمد اوغلى هه‌م وفا اوغلى («بالقچى») شعرله‌رينك‌ده بولووى ايمه‌س، بلكه «توركمه‌نستان» غازيتاسى باش محررى — منور له‌نينچى وه ايگ ايشانچلى بولشه‌ويك سانالغان — سياسى جهتده‌ن حال مراد اوغلى‌نك نظارتى آستندا توپلانغان بولوب، بالذات توپلاوچى طرفدان يازيلغان فرقه‌وى وه قومموزيم جهتده‌ن اصلا قبول ايتلمه‌سلك پارچالارنك كيرتيلگه‌نلگيدر.

«قيزيل قوشون» شعرله‌ر مجموعه‌سنده تنقيدچينك كوزيگه برنچى گه‌لده باتقان شعر «بالقچى»نك مه‌نه شو پارچاسيدر:

أى ده‌ك — دوشم حاضرلان
نوبت كيلدى بزله‌ره
تيارلغه بيغنالوب
سير ايده‌لك دوزله‌ره

آت اوستنده اويناماق
بزله‌ره گه‌لك ذات ده‌گيلدى
كوپ زمانلار اوخلادق
اويان‌دا باشلگ قالدير

قيزيل قوشون كوپه‌يوب
سانى يتسين يوزله‌ره
كه‌ركى، ئه‌تره‌ك، داش حاووز
آيلانايلق، گه‌زه‌لك

بزى ييقجاق بولانلار
اوستلارينه چوزالك
دوشمانمز دار قاتوب
خوشلق گه‌لسين يوزله‌ره.

آگلاشيلووينه كوره تنقيدچى نه تنقيدده‌ن، نه شعرده‌ن، نه‌ده معناداﻥ بر نه‌رسه آگلايدر. مثلا: بو پارچانى فقط ايكى مصرعى جهتده‌ن تنقيد ايته‌در: اونك فكرنچه قيزيل قوشونغا «دوزله‌ره سير» ايتمه‌كنى ايمه‌س، علم، ته‌خنيق اورگه‌نيشنى تلقين ايتمه‌ليدر؛ قيزيل قوشون سانينى يالغز «يوزله‌ره» يتوشديرمه‌ك كافى كيلمه‌س‌ايمش. شاعرنك قصد ايتديكى قوشوننك «قيزيل قوشون» بولماغانى شونده‌ن بيلگيلى ايمش...

تنقيدچى بو «يوزله‌ره» كلمه‌سينك قافيه وه وزن ايجابى يازيلغانلغينى آگلاماغان...

آلامش اوغلى نام بريسى تاميندان يازيلغان «گورسه‌م» باشلوقلى شعرده‌ن شو پارچا كتيريلگه‌ن:

ماشين بله‌ن ايشله‌سه‌له‌ر هه‌ر ايشى،
هوا اوچوب ياقين ايتسه‌له‌ر داشى (اوزاقنى)،
اوقوب كيچيرسه‌له‌ر كوز بله‌ن قيشى،
تومسده دينجالوب ياتانينى گورسه‌م.

بو قطعه‌ده بز ساويت حكومتينك سوسياليزم قورولوشى، ئه‌له‌كتريكله‌شترمه وه باشقالار وعد ايتديكى حالدا دهقانينگ اوللّه‌رى مالك اولديغى آت—هوكوزنده‌نده محروم ايتوب حتى توركستان خاتون-قزلارينى‌دا حيوان ييرنده آغير ايشله‌رده جبراً قوللانووينه، دهقانلارنك، ايشچيله‌رنك هه‌ر كون 15—10 چاقيريملق ييرده‌ن پياده ايش ييريگه يوگورمه‌ك مجبوريتنده قالغانلقلارينه، اوقو موسمنده مكتبله‌ر باغلانوب شاگرده‌رنك دالا ايشله‌ريگه‌هايدالووينه قارشو غايت حقلى بر زارلانونى كوره‌مز. فقط بولشه‌ويك

تنقیدچیسی بونلارنك همەسیگە کوز یوموب یالغز «تومسدە دینجالوب یاتانینی گورسەم» فقرەسندەن یالقاولققا دعوتا معناسینی چیقارادر.

دەریا اوغلی اسملی بری تامانیدان قارا قوم بلەن حسرتلەشوب یازیلغان شعردەن شو بیت کتیریلگەن:

مینگ قیزغین قانلارم،
یاقمازمی کەن یورەگگ!
مین بر گوکسین گەرەن لاچین،
آل، مین بولسام کیرەگگ!

تخمینمگە کورە تورکمەن بالاسی دریا اوغلی اوز شعرلەرینی کوپنچە آمودریا ایلە تورکمەن چوللەریگە باغیشلاب یازادر. اونك ایستەگی آمودریا سووندەن استفادە ایتیب قارا قوم چولینی اونوملی بر یر حالیغا ئەیلەنتریلگەنینی کورمەك. اونك بو تیلەگی، بولشەویکلەرنك آغزلارینی حددەن فضلە آچوب سویلەیە کیلگەن یالغانچی وعدەلەری مناسبتیلە یاقین زماندا ایریشلەجەك کەبی کورونگەن؛ فقط حقیقت حال بونك بوتونلای تیسکەریسینی کورسەتە باشلاغانی. ساویت أدارەسی وە سیستەمی نتیجەسندە ایسکیدەن موجود آز-کوب معمورلقنكدا ویران بولا باشلاغانی سببلی سقوط خیالغا اوچراب، قارا قومغا (یعنی یورتیگە) رحمی کیلگەنیدەن بو شعرنی یازغان.

«قیزیل قوشون» شعرلەر مجموعەسینك عادتا «شاه اثر»ینی تشکیل ایتکەن وە تنقیدچینك فغانینی چیقارغان نەرسە، وفا اوغلینك مەنە شو پارچاسیدر:

«آرتق یتەر خورلغگ
بیلدیر، سەندە بارلغگ
دوشمانگە زورلغگ
گورکەز زنجیر قیردیغگ.»

بو پارچاغا قارشو بولشەویك تنقیدچیسی سوك درجە آلاو-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

لانغان. ساویتلار دورندە تورکمەنلەر خورلق کورمەدیلەر وە کورمەیدرلەرمش، قیریلادرغان زنجیر قالماغان ایمش، خلاصە بو بیتلەر شورالار حکومتیگە قارشو یالغان وە تهمتدەن باشقا نەرسە ایمەس ایمش.

فقط مەن، تورکستان خلقینك روس بولشەویکلەری وە ساویت حکومتی دورندە قاندای ظلم وە حقارت کورمەکدە ایکەنلکلەرینی وە یوقاریداغی شعر پارچاسینك تهمتدەن عبارت ایمەس، بلکە عینی حقیقتنی سویلەدیگینی کورسەتمەك اوچون مقالەمنك کیلەجەك ساندا-غی بولوندا سوزنی ساویت تورکمەنستانی ناشر افکاری بولغان «شورالار تورکمەنستانی» غازیتاسیغا بیرەجەکمەن.

(سوگی کیلەچەك ساندا) چاغاتای.

* * *

بولشەویك جنایتلاری قوربانلاری

اوتکەن یل پاختا تیریم زمانلارندا پاختا پلانینی بەجەریش اوچون کورولگەن بر قانچا فرقە وە حکومت تدبیرلەرینك محلی أدارە وە ایشچیلەر طرفدان ایشکە آشیریلماغانلیغی حتی قصداً بوزولغانلیغی کورولگەن وە پاختا پلانینك بەجەریلیشندەکی موفقیتسزلکنك مسئولیتی مەنە شو ساویت حکومتی تدبیرلەرینك یر وە وقتندە ایشکە آشیریلماغانلیغی اوستیگە یوکلەتیلگەن ایدی.

اوتکەن یلنك تجربەسندەن بولسا کیرەك، بو یل ساویت حکومتی یاز اورتاسندا یاق پاختا ایکینلەری وە ایکین ایشلەرینی اینچەدەن اینچەگە تیکشیرە باشلادی.

اکراموف، زەلینسکی وە باشقا پاختا رایونلارنداغی قولخوز وە آیریم پاختا خوجالقلارندا تیکشیریشلەر اوتکەزیلدی. بو تیکشیریشلەر نتیجەسی، بو یل ایشنك اوتکەن یلداگندان‌دا برباد بولغانلیغنی کورسەتدی.

غه‌لله وه آقچا بله‌ن بیریله‌درگه‌ن بونه‌کنی کوبره‌ك آلا بیلیش اوچون ایکین ییرله‌رینی کوپایتوب کوزسه‌توچی قولخوز وه خوجالقلار کوب بولغان. بر قانچا قولخوزلار چاپوق وه سوغاریش ایشله‌رینی یوزده 20 گنه ایشله‌ب بتیرگه‌نله‌ری حالدا یوزده یوز ایشله‌ب بتیردیك دیب خبر بیرگه‌نله‌ر.

سودان فائدالانیش اوچون چیقاریلغان ساویت قانونلاریغا رعایت ایتمه‌گه‌نلك بر طرفدا تورسون سودان خوجالق نقطهٔ‌نظرنده‌ن فائده‌لی روشده استفاده‌نی هه‌م توشونوچی یوق ایمش. پاختا ایکیلگه‌ن رایونلاردا چاقیریملارچا اوزونلغندا یوللارنی سو باسوب یاتار ایمش. تا ایسکیده‌ن به‌ری فرغانه دهقانلاری آراسندا عادت بولغان کیچه ایکین سوغاریش ایشله‌ری قولخوز خوجالقلارندا هیچ کورولمه‌گه‌ن بر نه‌رسه ایمش. (دیمه‌ك کیچه کوندوز بوشکه ایشله‌ب قیزیل روس سرمایه‌دارلغینی بایتوب اوزی آچ اوتورماق ایسته‌مه‌گه‌ن تورکستان دهقانی گنه ایمه‌س، قولخوزلارداغی قوموـ نیست «ضربدار» («اودارنیك») لاردا کیچه اویقولارینی ساویت سرمایه‌دارلغیغا پاختا یتشتریب بیریشده‌ن شیرینراق تاپقانلار!!)

تیکشیریش نتیجه‌سنده هه‌ر طرفدا کوز بویاماچیلق حکم سورمه‌کده ایکه‌نلگی آنگلاشیلغان. حتی اکراموف رایونی داوول قیشلاق شوراسی دائره‌سندا تیکشیریش یوروتقان قومیسیون اوز مضبطه‌سنده «قیشلاقدا پاختا ایکینی یاخشی ایشله‌نمه‌گه‌ن. چاپیلماغان ییرله‌ر کوب.» دیب یازغاندا قیشلاق شوراسی رئیسی کریم اوغلی او مضبطه‌نی ییرتب تاشلاب، اوزی ایسته‌گه‌نچه یازدیریب قومیسیونی قول قویوشغا مجبور ایتکه‌ن.

بوتون تورکستانك هه‌ر طرفدا پاختا ایکین پلانینی وه قولخوز سیاستینی بوزوشله‌ر کوب بولسا کیره‌ك، که مرکزی فرقه قومیته‌سی وه اورتا آسیا بیوروسی قولخوز سیاستینی وه عمومی فرقه چیزیغنی بوزوچیله‌رنی شدتلی جزالار بله‌ن تهدید ایتب قرارلار چیقارغانلار.

تیکشیریش نتیجه‌سنده بو قباحتلارنی توتقان ساویت حکومتی بونك اوچون بری خلق کتله‌سی ایچنده‌ن ایکنچیسی‌ده اداره آپپاراتندان اولمق اوزره ایکی تورلو گناهلیله‌ر، مسئولله‌ر «خائنلار» تاپیشقا اورونه‌در.

خلق ایچنده بونده‌ای گناهلارنی اوموزنده کوتاروب کیلمه‌کده بولغان بای، موشتومزور مضر عنصر که‌بی تورله اسمله‌رله تانیلغان بر طبقه بار. هه‌ر قانده‌ای سببده‌ن چیقغان بولسا بولسون بونده‌ای مسئولیتله‌رنی هه‌ر زمان بو صنفکه یوکله‌ب کیلمه‌کده‌له‌ر. بو سفرده جزانی ایسکیده‌ن کوزگه کوروتگه‌ن بایاقیشلار تارتاجاقلاردر.

تورکستاندا بونده‌ای ایشله‌رده قولی بولغانلغی بله‌ن عیبله‌نوچی ساویت مأمورلاری هه‌مان‌ده ساویت‌عدلیه‌سی قاتارندان‌چیقاریلماقدالار. ایکی ییل اول بولوب اوتکه‌ن قاسم اوغلی وه یاردامچیلاری محاکمه‌سی، ایمدی‌ده اوزبیکستاندا بولوب یاتقان بدرالدین اوغلی وه یاردامچیلاری، تورکمه‌نستاندا رجب اوغلی وه یولداشلاری کورکه‌زمه محاکمه‌له‌رینی ایسله‌سه‌ك بو ادعانك جانلی مثاللارینی کورگه‌ن بولامز(*).

بوکونکی پاختا سیاستی وه ایشله‌رنده‌گی موفقیتسزلك وه اوغونسزلقدان بحث ایتوچی ساویت غازیتالاری‌دا یه‌نه شو بایلار، موشتومزورلار، مضر عنصرلار وه ساویت عدلیه‌سی — محکمه وه پروکرورلقلارنداغی — مأمورلارنك قانونی وه ساویت حکومتی طلبله‌رینك ایشکه آشیریلیب آشیریلماغانلیغنی کوزه‌توب باریشدا کورسه‌تکه‌ن که‌مچیلکله‌رنده‌ن سویله‌ب بونلارنك مسئولیتکه تارتیلیشینی طلب ایتمه‌کده‌له‌ر.

دیمه‌ك بوکونکی تیکشیریش نتیجه‌سنده‌ده بای، موشتومزور، مضر عنصر اسمی بله‌ن بر قانچا تورکستان دهقانی وه بو مضر

(*) یوقاریداغی «صنفی دوشمانلار محاکمه‌سی» سرلوحه‌لی مقاله‌غا باقیلسین

عنصرلەرگە یاردم ایتکەنلك بلەن بر قانچا تورکستانلی ساویت عدلیە- چیسینك مقدراتی ، حیاتی ، باشی ساویت جلادلارینك قولندا اویون بولاجاقدر. کیم بیلیر بو بایاقیشلارنك قانچاسینی أولوم ، قانچاسینی سورگون ، قانچاسینی زندان جزالاری کوتمەکدەدر. اصل عیب- لیلەر — ساویت روسیە ایمپەریالیزمی آگەنتلەری — ایسە اوز چیرکین گناهکار باشلارینی بو گناهسز تورکستانلیلار قانی بلەن بویانغان پردە آرقاسندا یاشیریب ساقلاماقچی بولادرلار. بوندای ساقلانیشلارنكدا بر کون سوگی بولاجاغینی بو اویاتسز خائنلار- نك اوزلاریدا کوب یاخشی بیلەدرلەر. فقط اوفلاح زمانی کیلگو- نچە جقسز کیسیلگەن گناهسز تورکستانلیلارنك باشلاری ، بو معصوملارنك یرسز توکولگەن قانی وە بو یوزدەن آقغان قانلی کوز یاشلارینك اووالی کیملەرنی توتاجاق ؟ تیمور اوغلی

* * *

تورك غازیتاچیلغی (*)

V

بوندان اولگی مقالەنك سوگندا ، تورك غازیتاچیلغی تأریخندا اسمی دائما حرمتلە ایسلەنوچی «مخبر» غازیتاسی محرری علی سعاوی ایلە «دوغرو سویلەمەك یاساق اولمیان مملکتە» — اینگلتە- رەگە — اورادان‌دا فرانسیەگە کیچیب کیتمیشدیك. ایمدی تکرار تورك غازیتاچیلغینك بیشیگی آتالوب کیلگەن استانبولگە قایتوب کیلەمز.

1867 نچی یلی تورك غازیتاچیلغندا سانچا کیچیك بر ترقی ایزی کورەمز. شو یل ایچندە استانبولدە بیش یەگی تورکچە غازیتا چیقمشدر. بو سفر شونلار حقندە قیسقاغنە معلومات بیرمەکچیمەن.

1) 14 غینواردا هافتالق بر رسملی غازیتا چیقدی. بو ایلك

(*) باشی «یاش تورکستان» نك 28، 30، 31 وە 32 نچی سانلارنددر.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولليازمىلار ئامبىرى

رسملی غازیتانك اسمی «آیینۂ وطن» بولوب ، ایگەسی محمدعارف بیكدر. شو غازیتا شو 1867 نچی یلنك 12 نچی مارتندان باشلاب «وطن» اسمیلە چیقیب ، بو اسمدەدە اوزونچا زمان قالمای ، تیز نامینی اوزگەرتیب وە «روزنامۂ آیینۂ وطن» نا ئەیلەنیب ، رسمسز سیاسی بر غازیتا حالندا چیقا باشلامشدر. «روزنامۂ آیینۂ وطن» 79 نچی ساندان سوگرا بر قانچا وقت توختاب قالدی. 80 نچی نسخە- سندان باشقا بر اسملە یعنی «استانبول» نامیلە چیقیب ، 1869 نچی یلغاچا دوام ایتمشدر. سوگرالاری رسملی هافتالق غازیتاغا ئەیلەنیب کیتکەن «استانبول»نك آنجاق 14 نسخەسی چیقمشدر.

2) محرم آیندا «اوتارید (Utarid)» نامندا بر غازیتا چیقمشدر. ایگەلەری آیت‌الله بیك ایلە موصللی سامی افندی ایدیلەر. آنجاق 5 نسخەسی چیققان بو غازیتانك مندرجەسی حقندە ابوالضیاء توفیق بیكنك «سالنامۂ حدیقە»دە یازغانیغا قاراغاندا :

«اوتاریدك بر نسخەسندە او زمان غزتەلرجە موضوع بحث اولان ملت مجلسی تشکیل ایدیلمەسندن ، ایرتەسی نسخەسندە مجلسی تشکیلی مملکتمزە اویامیاجغندن ، اوچنچی نومروسندە بر خطبە ایلە عدالتك نشرندن ، دوردنچیسندە غزتەلرە حریت ویریلمە- سندن ، بشنجیسندەدە غزتەلری قاپاتماقدان» بحث ایتکەن یازیلار باردر. ابوالضیاء توفیق بیكنك قناعتنچا بو غازیتانك هەر نسخەسی آیری-آیری بیش عصردە چیقمش کەبیدر.

3) هافتادا تورت تاپقیر چیقیب تورغان «الجوائب» دیگەن عربچە بر غازیتانك «ولدالجوائب» نامیلە تورکچە نسخەلەری تار- قاتیلا باشلاندی. بو غازیتانك 1284 ھ. 14 شعباندا چیققان ایلك نومروسینك باشلانغیچی

«طرز تازیدە یتر ایلدم اثبات هنر

باشلیم خدمتمه بلده لسانیله بوکون»
دیگه‌ن بیت بله‌ن باشلار. ایگه‌سی اسلامیتنی قابول قیلغان بیروتلی احمد فاریس افندی ایسه‌ده بوتون باشقارما ایشله‌رینك «جمعیت علمیهٔ عثمانیه مطبعه‌سی مدیری فیلیپ افندی» اوستنده ایکه‌نلگی «ولدالجوائب»نك برنچی نومروسندا، ایلك صحیفه‌ده باسیلغان (اعلان مخصوص)دان آڭلاشیلماقدادر.

4) فیلیپ افندی ذی‌القعده آیینك 19 نده‌ن باشلاب هافتادا بیش تاپقیر اولاراق **«مجموعهٔ معارف»** نامندا قیمتلی بر غازیتا چیقاردی. ایسکیده «جریدهٔ حوادث» ایگه‌سی وه محرری انگلیز چورچیل یاندا چالیشیب، غازیتاچیلق ایشله‌ری ساحه‌سنده اوز باشیچا ایش یوروته بیله‌رلك تجربه‌گه ایگه بولوب آلغان فیلیپ افندی «مجموعهٔ معارف»نی قانیقارلق بر صورتده اداره ایتکه‌ن بولسا هه‌م بو غازیتا توختاب قالدی. 1874 ده تایتادان چیقا باشلاغان بو غازیتا‌نك باشلانغیچندا: «اثنای نشرنده فوق‌العاده و بلکه سائر اوراق حوادثدن زیاده اعتبار عمومی قازانمش اولدیغی حالدا بر آرالق حیلولت ایدن اسباب مانعه جهتیله حسب‌الضروره اخراجی ترك ایدیلمشدی» دیله‌در. یه‌گی مدیری حسین حسنی افندی وه ایگه‌سی عصمت بیك‌در.

«مجموعهٔ معارف»نك 33 نچی ساندا ولایت غازیتالارینك بر لیسته‌سی باسیلغان. بو لیسته‌ده‌ن او زمان استانبول تیشیندا یعنی ولایتله‌رده 24 تورکچه غازیتانك باسیلیب تارقاتیلیب تورغانلیغنی اورگه‌نه‌مز.

5) اوتکه‌ن عصرنك 67 نچی یلی ایچنده استانبولده چیقغان بیشنچی غازیتانك اسمی **«محب»** در. بو، بویوك وه جدی غازیتا‌لاردان بری سانالوردی. بوتون قولله‌کسیونینك یوقلغی، اونك امتیاز ایگه‌سی وه دیگر خصوصلاردا تورلو‌تورلو وه

بربریگه اوینمه‌گه‌ن معلوماتلارنك یازیلیشیغا سببیت بیرمشدر. سلیم نزهت بیك‌گه کوره «محب»نك امتیاز ایگه‌سی وکیلی شاکر افندی‌در-وه اونك تخمینیچه «محب» بله‌ن «محب وطن» ایکیسی بر غازیتادر. ابوالضیاء بیك ایسه «سالنامهٔ حدیقه»ده «محب وطن»نی «محب» اولاراق قید ایتمشدر. بوکونگه‌چه نشر ایتلگه‌ن معلومات‌لارغا سویکه‌نیب، «محب»نك یدی یل ایچنده بیش تاپقیر اسم آلماشترغانلغینی وه 1870 لده **«ممالك محروسه»**، 1873 ده **«خلاصة الافکار»**، 1874 ده **«افکار»** ناملاریله چیققان غازیتا‌لارنك تورلو اسمله‌رگه اورالوب چیققان شو «محب»نك دوامی بولغانلغینی آلغا سورمه‌ك ممکندر. «ممالك محروسه» قیسقا، «خلاصة الافکار» ایسه اوزونچه زمان چیقمشدر. بونلاردان برنچیسی «انتشار معارف و حوادثه دائر ترك غزته‌سی»، ایکنچیسی «طریق ترقی‌یه خدمت ایدر اوراق حوادث»، «افکار» ایسه بر سیاسی غازیتا ایدی. «خلاصة الافکار» ایله «افکار»نك ایگه‌سی **Antuvan** افندی‌در. 1878 سه‌نه‌سنده‌گی سالنامه‌ده حالت بیك، «محب»نك «تورکستان» اسمیله‌ده چیققانلغینی یازغان بولسادا بوکونگه‌چه «تورکستان»نك بر نسخه‌سینی‌ده کورگه‌ن وه بیلگه‌ن کیشی یوقدر. اونگچون بو حقده ایمدیلك بر نه‌رسه یازیلاماس.

(بیتمه‌دی) توقتامش اوغلی

* * *

ساویتلار اتفاقینك سیاسی جغرافیاسی

(«ره‌وولیوسیونی ووستوق» («انقلابچی شرق») مجموعه‌سینك 12-11نجی ساننداغی معلوماتغا اساساً توزولمشدر.)

26 نجی مایدا تورت کول ده قارا قالپاق ساویتلارینك برنجی مؤسسان مجلسی آچیلدی. بونگله قارا قالپاق رسماً «مختار ولایت» لکده‌ن «مختار ساویت سوسیالیست جمهوریتی» گه ئه‌یله‌ندی. بو سببده‌ن بز

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

توبه نده ساویت اتفاقی سیاسی جغرافیاسینك عمومی شكلینی كورسه‌توب اوته‌مز .

I — ساویت سوسیالیست جمهوریتله‌ری اتفاقی هیئتیكه 7 قوشما جمهوریت كیره‌در : 1) روسیه ساویت سوسیالیست فه‌ده‌راتیف جمهوریتی 2) اوقراینا 3) ماورای قافقاس ساویت سوسیالیست فه‌ده‌راسیونی 4) به‌لو روسیه 5) ئوزبه‌كستان 6) توركمه‌نستان 7) تاجیكستان.

II — روسیه ساویت سوسیالیست فه‌ده‌راتیف جمهوریتی توبه‌نده‌گی 12 مختار جمهوریت وه 14 مختار ولایتده‌ن متشكلدر:

مختار جمهوریتله‌ر : 1) باشقردستان 2) تاتارستان 3) قازاغستان 4) قیرغزستان 5) قارا قالپاق 6) قریم 7) چوواش 8) داغستان 9) یاقوت 10) بوریات-موغول 11) كاره‌لیه 12) ایدل بویی آلمانلاری جمهوریتله‌ری.

مختار ولایتله‌ر : 1) آدیگه‌ی 2) قاباردا-بالقار 3) اینغوش 4) چه‌چه‌ن 5) چه‌كه‌س 6) قاراچای 7) شمالی اوسه‌تیا 8) واتیاك 9) كومی-زیره‌ن 10) ماری 11) ماردوا 12) قالماق 13) اویرات 14) خاقاس (*).

بونلاردان باشقا : 1) روسیه‌نك شمالی ولایتیكه تیوشلی نه‌نه‌ی-ساموپه‌د ، 2) اورال ولایتی ایچنده كومی-په‌رمیاك؛ 3) غربی سیبیر-یانك شمالندا ، تیم نهری بویندا «اوستیه‌ك وه توقوس» لاردان مركب «تیم ملی دائره‌سی» هه‌م 4) شمالی قافقاسیا ولایتیكه قاراشلی ، ایسكی استاوروپول غوبه‌رنیه‌سنده «توركمه‌ن ملی دائره‌سی»ده بار .

(*) «خاقاس» ، «آباقان» توركله‌رینك انقلابدان اول «ساغا» نامیله آتالغان بر اوروغیدر . بونلار سابق «توم» غوبه‌رنیه‌سینك جنوب طرفندا ، هه‌م «یه‌نیسه‌ی» غوبه‌رنیه‌سینك «مینوسین» قضاسنده توره‌درله‌ر. (روسیه فنون آكاده‌میسی طرفندان 1927 نچی ییلی توزولگه‌ن «ساویت اتفاقی خلقلاری لیسته‌سی» گه باقیلسین) . باشقارما .

III — ماورای قافقاس ساویت سوسیالیست فه‌ده‌راسیونی :

1) آذربایجان 2) كورجستان وه 3) ئه‌رمه‌نستاندان مركبدر .

آذربایجانغا : 1) ناحچیوان مختار جمهوریتی وه 2) تاغلق قاراباغ مختار ولایتی داخلدر .

كورجستانغا : 1) آبخازیا 2) آجارستان مختار جمهوریتله‌ری هه‌مده 3) جنوبی اوسه‌تیا مختار ولایتی كیره‌در .

اوقرایناغا : مولداویا مختار جمهوریتی وه تاجیكستانغا تاغلق بدخشان مختار ولایتی داخلدر .

م.

* * *

دوست مطبوعات دونیاسندا

I.

«یاش ملی یول»نك (7 نچی ساندا) «مهاجرلگیمزنك بورچی» باشلوقلی باش مقاله‌سنده عیاض اسحاقی بیك ، اوز ملی استقلالی اوچون روسیه‌غا قارشو تورغان ملی جبهه‌نی بیرله‌شترو مسئله‌سیگه یه‌كیده‌ن اورالیب ، آینیقسا تورك قومینك (تورك-تاتار جبهه‌سینك) برله‌شمه‌سی حقنده شونداى دیدر:

«آرقاداشلاریمز («تورك قومی» دیمه‌ك) دونیانك قرق طرافنه تارالغان بولسالاردا ، بزنك حل ایته‌چه‌ك مسئله‌لریمز مهم هه‌م یه‌ك كوب بولغانغا ، بولارنی تیگزنده‌ن حل ایته‌ر اوچون اڭ اول بر تورك-تاتار مهاجرلگینك قوروولتایینی یاساو كیره‌ك ایدی. لكن... بو-كون بزنك تورلو قبیله‌لرگه بولونگه‌ن ، تورلو یرله‌رگه سه‌پیلگه‌ن كوچله‌ریمزنك تولوق قوروولتایینی توپلاش... امكان خارجندادر. شونك اوچون بزگه باشقا یوللارله اویوشونی اویلاش كیره‌ك بولا-چاق. مونیكدا اڭ طبیعیسی ، بزنكچه ، بوكون میداندا بولغان برله‌شمه‌له‌رده‌ن (دیمه‌ك حال‌حاضرغی ملی تشكیلاتلاردان) ئائدا لانوددر. قافقاس قومیته‌سی ایچیگه كیرگه‌ن آذری هه‌م شمالی قافقاسیالیلارنك (اوز آرا)

یاقین بر باغلانیشلاری بار. شونك كه‌بی ایش ایچنده‌ن توغان تور-
كستان ایله قریم هم ایدیل-اورال‌نك‌دا اوزله‌رینك بر آڭلاشما-
لاری بار. مه‌نه شو ایكی قارداش كوچنی تشكیلات یاغنداندا بر-
بریسیگه باغلاش، بریسینك ایكنچیسیگه یاردامینی تأمین ایتش
كیره‌ك. بولارنك (آذری، شمالی قافقاسیالیلار، توركستان، قریم
وه ایدیل-اوراللیلارنك) فكر هم ایده‌ئولوژی یاغندان كوبده‌ن بر-
گه باغلانغان بولوشلارینی اعتبارغا آلغاندا، بو مسئله‌ده آغیر بولما-
یاجاقدر. فقط شونی كیزوگه قویوش كیره‌ك...»

عیاض بیك توغانمزنك بو فكریگه بز تمامیله قوشولامز.

II.

ملی آذربایجان مركزینك بر قاراری

(«استقلال» 10 نچی ایول نومرو 12)

اوگره‌ندیگمزه گوره كیچه‌نله‌رده اجتماع ایده‌ن ملی آذر-
بایجان مركزی، سیاسی وضعیتی مذاكره وه تدقیق نتیجه‌سنده چیقار-
دیغی بر قرارنامه‌سنده «ملی مجادله كوچله‌رینك اعظمی غیرتله
توحید وه تشكیلی لزومنده‌ن بحث ایتدیكده‌ن سوڭرا، قافقاسیا
قونفه‌دراسیونه تماس ایدیله‌ره‌ك شویله دیه‌نیلیور:

«... مملكتده خلق كتله‌له‌ری طرفندان دوام ایتدیریله‌ن قهر-
مانجا مجادله‌نك محكوم ملتله‌رك مشترك غایه‌دان وه منفعتدان دوغان
تساند حسی وه قافقاس بیرلگی فكری ایله مشبوع اولوب، قومشو
ملتله‌ره مخصوص مشترك پارتیزانلار طرفندان قافقاسیا قونفه‌دراسیون
فكرینك سلاح وه قان قارداشلغیله وه بالفعل تأیید وه تقدیس اولو-
ندوغینی ملی آذربایجان مركزی یوقاریدا مذكور ملی مجادله كوچ-
له‌رینك بیرله‌شتیریلمه‌سنده‌كی ضرورت نقطهٔ نظرندان یاشادیغمز زمانك
أڭ شایان تقدیر بر وقعه‌سی اولاراق قابول ایده‌ر: چونكه ملی آذر-
بایجان مركزی‌ده اوته‌ده‌نبه‌ری آذربایجانك خلاص وه استقلالینی
بوتون قافقاسیانك خلاصی وه استقلالی ایله بیرلكده گورمش وه

بو مقصدك حصولی ایچین دخی مستقل قافقاسیا قونفه‌دراسیون
شعارینه مدافعه ایتدیكی سیاسی شعارلار میاننده مهم بر یر آییرمشدر.»

III.

قافقاسیا قونفه‌دراسیون میثاقی

(عینی غازیتادان)

موتوق منبعلاردان آلدیغمز معلوماته گوره بر قاچ زماندانبه‌ری
مهاجرتدا بولونان ملی تشكیلاتلاردا، صلاحیتدار اعضالارله اعلان
ایدیلمه‌ك اوزره، حاضرلانماقدا اولان قافقاسیا قونفه‌دراسیونی
تشكیلات اساسیه عمده‌له‌رینی محتوی اولاجاق فه‌دراسیون میثاقینك
مختلف پروژه‌لاری تدقیق وه مذاكره اولوناراق مختلف ملی مركز-
له‌رك بو خصوصداكی نقطهٔ نظرلاری تألیف اولونماق اوزره‌در.
یاپدیغیمز تدقیقاته گوره اعلانه اساساً موافقت ایدیلمش بولونان
فه‌دراسیون میثاقینك تثبیت ایتدیكی اساسلار داخلندا ازجمله آشا-
غیداكی ماده‌لار واردر:

1 — مشترك فه‌درال حكومته تخصیص ایتمه‌دیكله‌ری كافهٔ
خصوصاتدا اجرای حكومت ایتمه‌ك اوزره، قونفه‌دراسیونی تشكیل
ایده‌ن دولتلر كاملاً مستقل‌درله‌ر.

2 — حرب آچماق، صلح باغلاماق، سیاسی معاهده‌لار وه
اتفاقلار امضا ایتمه‌ك آنجاق فه‌درال حكومته عائد اولدوغی كبی،
قونفه‌دراسیون حقینی خارجاً تمثیل حقی دخی اوڭا عائددر.

3 — قونفه‌دراسیون مشترك گومروك حدودینه مالكدر.

4 — قونفه‌دراسیون حكومتینك كندینه مخصوص اوردوسی
یوقدر. فقط كندینی تشكیل ایده‌ن دولتله‌ره عائد اوردولار اونك
قوهٔ مسلحه‌سینی تشكیل ایده‌رله‌ر.

5 — قونفه‌دراسیون حكومتی دائمی اركان حربی عمومیه‌
مالكدرله‌ر، كه قونفه‌دراسیونی مدافعه پلانلارینی احضار وه متفق
قوهٔ حربیه‌یه عائد تعلیماتلاری تنظیم وه اونلارنك عسكری حاضرلقلا-

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

زینی تفتیش ایدەر.

6 — قونفەدراسیونی تشکیل ایدەن دولتلەر آراسندا چیقاجاق هەر تورلو اختلاف یا عالی فەدراسیون محکمەسی وە یا مجبوری حکم واسطەسیلە حل اولونور.

7 — قونفەدراسیونك: a) قونفەدراسیون دولتلەر شوراسی؛ b) قونفەدراسیون کاتب عمومیلگی؛ c) قونفەدراسیون محکمەسی وە d) قونفەدرانسیون ارکان حرب عمومیسی، کبی مشترك مؤسسەلەری اولور.

—

8 — متفق دولتلەر آراسندا گومروك ایشلەرینی، دەمیر یوللاری أدارەسینی، پوستا وە تەلغراف مخابراتینی وە هەر ملتە عائد اوردولارڭ مقدارینی تثبیت وە تعیین ایتمەك اۇزرە آیریجا معاهدەلار باغلانیر.

* * *

ساویت روسیەسندە

ساویتلار اتفاقینك بویوك مرکزلەرندە بولشەویك یتە کچیلەریگە تابع بولوب ایمەس، اوز باشیچا کیزمەککە موفق بولغان اجنبی مخبرلەری وە اجنبی سیاحلارینك، هەمدە «سوسیالیستیچسکی وەستنیك» اسملی مەنشەویك مجموعەسینڭ غایت وقوفلی، مخبرینك بیرگەن خبرلەریگە کورە روسیەدە شدتلی آچلق حکم سورمەکدەدر. آچلق، خصوصاً ساویت اتفاقینك بوغدایغا ایڭ بای بولغان وە دونیانك ایڭ بویوك بوغدای آمبارلاردان سانالغان اوقراینادا شدتلیدر.

روسیەگە باروب کیلگەن چەخ دوقتور یان سلاویك «نارودنویە آسووبوژدەنیە» اسملی بر پراغ غازیتاسندا ساویت اتفاقی احوالی حقندەغی خاطراتینی نشر ایتە باشلامشدر. ساویت روسیەسیگە قارشو غایت دوستانە بر وضعیت آلغان، اونی بر نیچە دفعە زیارت

ایتکەن، وە، روس تیلینی یاخشی بیلگەنی سببلی، بولشەویك چیچەرونلاریغا محتاج بولماغان دوقتور سلاویك ازجملە یازادر:

«— روسیە 1927 نچی یلدادا بوللق ایچندە ایمەس ایدی؛ لکن مەن بو سفر کەتتە-کەتتە روس شهرلەرینی بویوك محتاجلقلار ایچندە کوردم. (دوقتور سلاویك موسقوا، لەنینغراد، نیژنی-نووغورود، خارکوف وە کییەف شهرلەرینی کیزگەن.) هەر خصوصدە یوقسوللق بار. هەر یردە سوگسز قویروقلار (نوبتدە توروشلەر). ارزاق کەمچیلگی بزدە (چەخو-سلوواقیادا) حرب زمانداغیدانقات-قات درجەدە آرتق قورقونچلیدر. اونك اوستیگە بو یلغی محصولاتنك یامان حالدا بولووی کوتولگەنیدەن، یاقن کیلەچەکدە داها بویوك بر فلاکتنك باشلانو قورقوسی بار.»

«کیزدیگم شهرلەرنك هەمەسیدە ساویت حکومتی تامانیدان یاراتیلغان یوقسوللقنك قلاسیق نمونەلەرینی تشکیل ایتە بیلەدرلەر: حکومت اهالینك بار-یوغینی صناعت قوروش بهانەسی بلەن تالاب آلوب بتیرگەن. ماغازینلاردا آراقدان باشقا هیچ بر نەرسە تاپالماسز؛ بو آراقلاردا آنچا قیمتلاشغان. یوقلق حس ایتلمەگەن هیچ بر نەرسە یوق».

دیمەك، ساویت حکومتینك «بوتون خلق بارلغینی قولندان تارتوب آلوب» وجودگە کتیرمەك ایستەدیگی «بیش یللق پلان» خلقنی آچلققا مبتلا قیلدی... بو آچلق تأثیری آستندا ساویت حکومتی «گذشت» (سیلەش) گە مجبور بولدی وە ارزاق محصولاتی بلەن محدود درجەدە ساودا قیلماق اوچون بازارلار آچیشقا یول بیردی.

آفغانستاندا

فرانسیەنك أڭ آتاقلی غازیتاسی «تان»نك (9. VIII. 32) کابلدان آلدیغی معلوماتغا کورە، آفغانستان قرالی نادرشاه حضرتلاری

مملکت پایتختی یاندا یه‌گی قورولغان «دارالامان» شهرنده آوروپا اصولنده بر آفغان دارالفنونی آچدیرماق تشبثنده‌درله‌ر. اوقو ایشله‌رینك ترتیب وه اصولیله تانیشماق اوچون قرال حضرتلاری اینگلته‌ره وه فرانسیه‌غا مخصوص برهیئت کونده‌رمه‌کچی ایمشله‌ر. یه‌گی آچیلاجاق آفغان دارالفنونیغا فرانسز وه اینگلیز پروفه‌سورلاری چاقیریلاجاقلارمش.

باشقارما: قومشومز وه دین قارداشیمز آفغانستانك یوکسه‌لیش یولندا آتاجاغی هه‌ر آدیم بزنی سه‌وینتره‌در.

* * *

تورکستان خبرلری

1 — تورکه‌نستاندا صنفی دوشمانلار محاکمه‌سی

تورکمه‌نستاندا، باشدا بوروندغو مدعی عمومی اورونباساری رجب اوغلی بولغانی حالدا، جمعاً 17 کشینی «صنفی دوشمانلارغا یارده‌م بیرگه‌نلك» بله‌ن عیبله‌دیله‌ر. یه‌نه تورکمه‌نستاندا مسئول مأمورلارنی أولدوروش تشکیلاتی قوروشدا عیبله‌ب «سه‌رچه» اوروغی بایلارینی محاکمه قیلدیلار. «سه‌رچه» بایلاری گناهله‌رینك خلاصه‌سی مه‌نه شونده‌ن عبارت: 1929 نچی ییلدا سه‌رچه‌لیله‌ر ماللارینی حکومت حسابیغا یازوب آلماق اوچون کیلگه‌ن قومیسیونك 6 اعضاسندان اوچینی أولدورگه‌ن ایدیله‌ر. أولدورولگه‌ن ساویت مأمورلاری شونلار ایدی: قومیسیون رئیسی له‌وین، اعضالاردان آتنا قاری بای اوغلی وه اوراز علی. بو سببده‌ن «سه‌رچه»لیله‌رنك بر نیچه‌سی آتوب أولدورولگه‌ن وه قالغانلاری 1 نچی سوخته آوولندان 2 نچی سوخته آوولیغا کوچورولگه‌ن ایدیله‌ر. 1931 نچی ییلدا پاختاتیریم حه‌شه‌ری اثناسنده سه‌رچه‌لیله‌ر 6 نفر قولخوز فعالینی أولدورگه‌ن ایدیله‌ر. ساویت حکومتی سه‌رچه‌لیله‌رده‌ن یه‌نه بر نیچه‌سینی آتوب أولدورتدی. سوڭرا ساویت حکومتی سه‌رچه‌لیله‌رنی بوتونلای یوق قیلماقغا

قرار بیریب ذاتاً یوقسول حالیغا ئه‌یله‌نتریلگه‌ن وه فقط هه‌لی اوزله‌رینك اولگی تأثیرینی یوقاتماغان سه‌رچه‌لیله‌رگه قارشو یوقسوللار صنفی قورماق مقصدیله اونلارنك آراسیغا بر قولخوز دسته‌سی (بریغاداسی) یوللادی. بو دسته‌نك باشندا محمد نیاز سردار اوغلی نامندا بر معلم توره‌ر ایدی. محمد نیازغا اوزینك برنچی آدیمنداپاق: «موسقوفچیلق فعالیتنی» قویماسا أولدوروله‌چه‌کی اخطار ایتلگه‌ن ایدی. فقط، محمد نیازنك کورسه‌تووی بوینچه ساویت حکومتی دوشمانی آتالوب چاری قورت، یالاق آمان نظر وه آتاوه‌ل (عطاء الله) صحت قاماقغا آلنغان ایدیله‌ر. بوندان سوڭ محمد نیاز «یاقین فرصتده اونگله حساب کوروله‌چه‌کینی» اخطار ایته‌درگه‌ن برتهدید مکتوبی آلدی. لکن او اوز ایشینی اولگیسیده‌ك دوام ایتدیره‌بیردی. نتیجه‌ده، اوزینك کورسه‌تووی بوینچه قامالغان آتاوه‌ل صحت‌نك قارداشی اوینده بوغوب أولدورولدی.

محمد نیازنی أولدیرو ایشنده عیبله‌نوب 11 آدام محکمه‌گه بیریلدی.

2 — پیونه‌ر تشکیلاتلاری

قومونیستلاردا قومسومول وه قومونیستلارنك کوکی (ایلدیزی) پیونه‌رله‌ر دیب تانیلادر. اونگچون یاش بالالارنك پیونه‌رلار تشکیلاتی وه بو تشکیلات دائره‌سنده تربیه‌سیگه کوب کنه اهمیت بیرگه‌ن بولادرلار. بوتون أولکه فرقه تشکیلاتلاری که‌بی قازاغستان فرقه مرکزی‌ده 20 نچی آپریلداکی اولتوروشنده أولکه‌ده پیونه‌رلار تشکیلاتی مسئله‌سی بله‌ن مشغول بولوب بو حقده قرارلار چیقارغان. پیونه‌رله‌ر تشکیلاتی وه بو تشکیلات دائره‌سنده یاش بالالارنی قومونیستچا تربیه‌له‌شنك أهمیتنده‌ن بحث ایتکه‌ن بو قرارنی چیقارغان مجلسده أولکه‌ده‌گی پیونه‌ر تشکیلاتلاری حقنده‌ده یاخشیغنا معلومات بیریلگه‌ن.

ئۇيغۇر كىتاب
www. ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بو فرقه قومیته‌سی مجلسنده اورتاغا کیلگه‌ن معلوماتدان، بوتون أولکه‌ده پیونه‌ر تشکیلاتلاری مسئله‌سینك اونوتولغان بر مسئله حالندا بولغانلیغی کوروله‌در. حتی قومسومول وه فرقه اعضاسی ایچنده پیونه‌رله‌ر مسئله‌سیگه بالا اویونی دیب قاراب اونگله مشغولیتنی بوتونلای کیره‌کسز دیب قاراوچیلار بار ایمش.

آقبولات آوداندا 75 پیونه‌ر غروپلاری بارلغندان سویله‌نوب یازیلسادا اونك یالغز 8 نده‌ن بعضی بر اثرله‌ر کورونوب، قالغانلارینك ایسه آتی بار اوزی یوق ایمش.

چو آوداندا 745 اعضالق 16 پیونه‌ر غروپلاری قید ایتیلسه‌ده اونلارنك کاغد اوستنده یازیلغان آت وه سانلارندان باشقا بر نه‌رسه یوق ایمش.

آلماتا ولایتینك 17 آوداننداغی قومسومول قومیته‌له‌ری اوز معروضه‌له‌رنده پیونه‌رله‌ر تشکیلاتینك بارلغندان‌دا بحث ایتمه‌مشله‌ر.

بو معلوماتنی بیروچی غازیتا مقاله‌سی «بول مثاللار یالغز ئه‌یتیلگه‌ن یوقاریغی آودانلارداغنا ایمه‌س، أولکه‌مزده‌کی بر قاتار آودانلاردادا بولسا کیره‌ك» دیدر. («سوسیالدی قازاغستان» 14 نچی ایول 1932).

3 — کوچورولگه‌نله‌ر

«اوزبیکستاندان 2082 خوجالقنی کوچوروب، باشقا یرگه اوتقازیش پلانی به‌جه‌ریلدی. بونلارنك بر قسمی یه‌گی قولخوز توزدیله‌ر، بر قسمی بارغان جایلاریداغی قولخوزلارغا کیردیله‌ر». («قیزیل اوزبیکستان» 12 نچی ایيون سانی).

باشقارما: بو خوجالقلارنك قای یرگه کوچورولگه‌نلکله‌ری حقنده غازیتا هیچ بر نه‌رسه یازمایدر.

(«توركستان خبرله‌ری» نك دوامی قاپاقنك 3 نچی بیتنده‌در)

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Herbert Wolf, Berlin SO 16
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

4 — خداسزلق مسئله‌سی

«سوسیالدی قازاغستان» غازیتاسی (12 ایيون 1932) قازاغستاندا خداسزلار تشکیلاتی وه بو یولداگی تشویقاتنك یوق درجه‌سنده کوچسز قویولغانلغندان شکایت ایتب یازادر. اونك یازوویغا قاراغاندا سوك زمانلاردا بعضی روحانیلار قولخوزلارغا کیریب آلوب او یرده‌کی ایشچیله‌رنك «دینسزلك تربیه‌سینی» بوزماقدا ایمشله‌ر. توركستانك قازاغستان قسمندا 52 یرده خداسزلار تشکیلاتی بار ایمش. نه خداسزلق فکرینی خلق ایچیگه کیریتو اوچون یته‌رلك کوچکه ایگه تشکیلات کشیله‌ری وه نه‌ده بو ایش اوچون یته‌رلك ادبیات بار ایمش. معارف قومیسارلغی، فرقه قومیته‌سی‌ده بو خداسزلق مسئله‌سینی بوتونلای اونوتقان ایمش. غازیتا بوتون مؤسسه‌ده تشکیلاتلارنك بو یولداگی فعالیتسزلکنده‌ن شکایت ایتکه‌نده‌ن سوك جدی تدبیرله‌ر کوروب «خداسزلق» فکرینی بوتون أولکه‌گه یاییش کیره‌کلگینی بیلدیریب «خداسزلار اویومینك جوموسینی کوچایتو أولکه‌ن مینده‌ت» دیدر.

5 — تاشکندا ”بویوك اصلاحات“

«قیزیل اوزبیکستان»نك 4 نچی ایول ساندا یازیلغانیغا قاراغاندا، تاشکندنك بیش آغاچ دهه‌سی (ستالین رایونی) «چولپان محله‌سی» جماعه‌سی، بورژوآ وه ملتچی شاعر چولپان نامیغا قویولغان بورونغو رازقبای محله‌سینك اسمینی «برنچی مای»غا ئه‌یله‌نتریلیشی حقنده رایون شوراسیغا مراجعت ایتکه‌نله‌ر ایمش. رایون شوراسی پله‌نوم هیئتی بو مسئله‌گه قاراب، محله محنتکشله‌رینك مراجعتینی قابول ایتمش وه محله‌نی «برنچی مای» آتامشدر.

باشقارماغا مکتوب

به‌رلینده چیقادرغان «استقلال» غازیتاسینك 11 نچی ساننداغی «به‌رلین‌ده 28 مایس مراسمی» باشلقلی مقاله‌ده مه‌نك «آلمانیادا توركستان استقلال قومیته‌سی رئیسی» ایکه‌نلکم یازیلمشدر. بونك بر یاگلیشلق بولغانلغینی بیلدیره‌مه‌ن.
توركستان ملی برلگی «تمب» نك اعضاسی: دوقتور اسحاق اوغلی عبدالوهاب (اوقتای)

Yach Turkestan

Août 1932 (Le jeune Turkestan) No. 33

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

يوليمزغا توغرى كيلگەن بوتون يازولار اوچون مجموعەمزنگ بيتلەرى آچيقدر. باسيلماغان يازولار قايتاريلماس.

آبونه شرطلەرى:

ييللغى 4 دولار ، آلتى آيلغى 2 1/4 دولار ، اوچ آيلغى 1 1/2 دولار

مجموعەمزگە تيوشلى هەر تورلى يوللانمالار اوچون آدرەس:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France